

Academiejaar 2010 – 2011

Tweede examenperiode

De intergenerationele transmissie van racisme en autoritarisme:
De modererende invloed van intergroepcontact.

Masterproef neergelegd tot het behalen van de graad van master in de psychologie,
afstudeerrichting klinische psychologie
door

Rody Verhage

Promotor: Prof. dr. Alain Van Hiel

Begeleiding: Lic. Kristof Dhont

Ondergetekende, Rody Verhage geeft de toelating tot het raadplegen van de masterproef door derden.

VOORWOORD

De keuze voor dit onderzoeksdomein was voor mij snel gemaakt. Naast mijn algemene interesse in de sociale psychologie, is racisme immers een thema dat veel bij mij los maakt. Daar het in mijn ogen een van de belangrijkste maatschappelijke problemen tot op heden is, wilde ik mijn onderzoek met veel plezier in het teken stellen van de “strijd voor sociale gelijkheid” opdat er in de toekomst effectieve interventies kunnen worden ontwikkeld om vooroordelen en discriminatie van minderheidsgroepen te doen afnemen. Elk individu is immers evenwaardig en heeft het recht als dusdanig behandeld te worden, ongeacht de kleur van zijn huid, land van herkomst, sociale afkomst, seksuele geaardheid, etc.

Ik wil dan ook graag mijn dank richten tot enkele mensen die het voor mij mogelijk maakten om deze masterproef tot een goed einde te brengen. Allereerst wil ik mijn grote dank richten aan Kristof Dhont, die de afgelopen twee jaar de begeleiding van deze scriptie op zich nam en mij op weg hielp bij het onderzoek. Zonder zijn advies, geduld, constructieve feedback en hulp bij de data-analyse zou deze scriptie er helemaal anders hebben uitgezien. Daarnaast wil ik Prof. dr. Alain Van Hiel bedanken, die deze scriptie als promotor mogelijk maakte. Ik ben erg dankbaar dat ik de kans gekregen heb om dit te verwezenlijken. Ook wil ik graag mijn medestudente Laila Savaete bedanken voor haar hulp bij de dataverzameling. Ten slotte gaat mijn dank ook uit naar de scholen, leerkrachten, adolescenten en hun ouders die hun medewerking leverden aan dit onderzoek.

Nu het einde van mijn opleiding nadert, wil ik ook graag mijn ouders bedanken om mij de kans te bieden deze studies te volbrengen, alsook voor de steun en het vertrouwen dat ze me de voorbije jaren hebben gegeven. Verder gaat mijn dank uit naar de rest van mijn familie, mijn partner, mijn vrienden en klasgenoten die voor de nodige steun en ontspanning zorgden tijdens moeilijke momenten. Ten slotte waren ook mijn vrienden van de collectieve blok, een vaste waarde doorheen mijn opleiding, een enorme hulp tijdens mijn studies. Zij hielden mijn studiemoraal op peil en de door hen uitgeoefende groepsdruk trad op als vervangende zelfdiscipline, die soms broodnodig was. Allemaal, ontzettend bedankt!

ABSTRACT

In dit onderzoek worden de intergenerationele transmissie van racisme en Rechts Autoritarisme (RWA), een belangrijke intrapersonlijke predictor voor racisme, nagegaan. Daarnaast wordt de modererende invloed van intergroepcontact onderzocht, meer bepaald in de relaties tussen RWA bij ouders, racisme van ouders en RWA bij adolescenten enerzijds en racisme bij adolescenten anderzijds. Hiervoor werd een cross-sectionele vragenlijststudie uitgevoerd bij een steekproef ($N = 99$) van autochtone Belgische (en één Nederlandse) adolescenten en één van hun ouders, zonder migratieachtergrond. Er wordt gefocust op contact met en hedendaags racisme ten opzichte van mensen van Turkse of Marokkaanse afkomst in België.

Zoals verwacht werd een duidelijke intergenerationele similariteit inzake RWA en racisme gevonden. Ook de voorspellende waarde van RWA voor racisme werd in het huidige onderzoek opnieuw aangetoond. Daarnaast was er een significant verband tussen de RWA-score van de ouders en de mate van racisme bij hun kinderen. Bovendien werd een modererende invloed van intergroepcontact gevonden. De invloed van de onderzochte predictoren nam sterk af indien de adolescent veel positief contact had met allochtonen, tot er geen of slechts een marginaal significante relatie kon worden vastgesteld tussen de predictor en de mate van racisme. Hierdoor kunnen we besluiten dat intergroepcontact fungeert als buffer tegen deze andere invloeden op racisme en dat de persoonlijke ervaring met allochtonen een sterkere basis is voor de ontwikkeling van raciale attitudes. Tot slot worden de resultaten besproken in het licht van de literatuur, worden de beperkingen van het huidig onderzoek behandeld en worden er suggesties voor toekomstig onderzoek aangedragen.

INHOUDSTAFEL

1 INLEIDING	1
1.1 Wat is racisme?	1
1.1.1 Ouderwets racisme	2
1.1.2 Hedendaags racisme	3
1.2 Intrapersoonlijke predictoren van racisme	8
1.2.1 Rechts Autoritarisme (Right-Wing Authoritarianism, RWA)	8
1.2.2 De relatie tussen RWA en racisme	10
1.3 Interpersoonlijke invloeden op racisme	11
1.3.1 Intergenerationele overdracht van racisme en RWA	11
1.3.2 Contacthypothese	16
1.4 Huidig onderzoek	20
2 METHODE	24
2.1 Participanten	24
2.2 Meetinstrumenten	25
2.2.1 Racisme	26
2.2.2 RWA	27
2.2.3 Intergroepcontact	27
3 RESULTATEN	28
3.1 Beschrijvende statistieken en correlaties	28
3.2 Analyse van de hoofd- en moderator-effecten	29

4 DISCUSSIE	36
4.1 Onderzoeksresultaten	37
4.1.1 Intergenerationele similariteit in racisme en RWA	37
4.1.2 Effecten van intergroepcontact	38
4.1.3 Besluit resultaten	40
4.2 Beperkingen en suggesties voor toekomstig onderzoek	40
4.2.1 Methodologische beperkingen	41
4.2.2 Theoretische overwegingen	44
4.3 Conclusie	48
REFERENTIES	50
BIJLAGEN	64

LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN

Figuur 1	<i>Model van de relaties tussen RWA en racisme van ouders en adolescenten.</i>	15
Figuur 2	<i>Model van de verwachte relaties tussen RWA en racisme van ouders en adolescenten en de modererende invloed van intergroepcontact.</i>	23
Tabel 1	<i>Beschrijvende statistieken en correlatiematrix tussen de variabelen.</i>	29
Tabel 2	<i>Gestandaardiseerde coëfficiënten voor hoofd- en interactie-effecten van de modellen met positief contact en RWA van de ouders (model 1), positief contact en racisme van de ouders (model 2), positief contact en RWA adolescent (model 3) en een model waarin alle variabelen opgenomen werden (model 4).</i>	31
Figuur 3	<i>Het interactie-effect uit Model 1 tussen het RWA van de ouders enerzijds en intergroepcontact anderzijds op racisme bij de adolescenten.</i>	32
Figuur 4	<i>Het interactie-effect uit Model 2 tussen het racisme van de ouders enerzijds en intergroepcontact anderzijds op racisme bij de adolescenten.</i>	33
Figuur 5	<i>Het interactie-effect uit Model 3 tussen het RWA van de adolescenten enerzijds en intergroepcontact anderzijds op racisme bij de adolescenten.</i>	34

*“Let us all hope
that the dark clouds of racial prejudice
will soon pass away,
and that in some not too distant tomorrow
the radiant stars of love and brotherhood
will shine over our great nation
with all their scintillating beauty.”*

- Martin Luther King, Jr.

1 INLEIDING

Racisme is de dag van vandaag nog steeds een belangrijk maatschappelijk probleem, ook in België. Uit een recent rapport dat werd uitgegeven door de afdeling Werkgelegenheid, sociale zaken en gelijke kansen van de Europese Commissie (2009) bleek dat discriminatie op basis van etnische origine de meest voorkomende vorm van discriminatie is binnen de EU (61 %), waarna discriminatie op basis van leeftijd (58 %) en invaliditeit (53 %) volgen.

Onder meer de racistische moorden door Hans Van Themsche¹ en het electoraal succes van partijen die ‘het probleem van de allochtonen’ als inzet van de verkiezingen gebruiken, deed recent bij veel mensen de vraag naar de verklaring van dit racisme oprijzen. Politici, journalisten en academici overrompelden de media met mogelijke verklaringen van het stemgedrag van het Belgische volk en het schijnbaar groeiende racisme: dualisering van de maatschappij, de publieke opkomst van extreemrechtse organisaties, een afkeer van de huidige politiek en de criminaliteit bij migranten zijn maar een kleine greep uit de vele mogelijke verklaringsmodellen waarin ieder zijn waarheid kan terugvinden en die van de ander kan aanvechten (Deslé & Martens, 1992).

1.1 Wat is racisme?

Het begrip racisme is, ondanks het feit dat het een erg courant en populair begrip is geworden, complexer en ruimer dan vaak verondersteld wordt. Gordon Allport definieerde vooroordeel in *The nature of prejudice* oorspronkelijk als *een antipathie gebaseerd op een foute en inflexibele generalisatie* (Allport, 1954, p.9), waarin er dus een affectieve en een cognitieve component opgenomen zijn. Pettigrew en Meertens (1995) voegen daar verder aan toe dat vooroordelen de neiging hebben tot het vormen van ideologische clusters die discriminatie rechtvaardigen.

¹ Op 11 mei 2006 nam Hans Van Themsche de trein naar Antwerpen alwaar hij een jachtgeweer kocht, vervolgens een Antwerpse peuter en haar Malinese oppas doodschoot en een Turkse vrouw ernstig verwondde. De pers liet al snel uitschijnen dat de jongeman handelde uit racistische overtuigingen. In zijn eerste verhoor gaf de dader toe dat hij doelbewust allochtonen had uitgekozen als doelwit (Belga, 2006).

Brehm, Kassin, Fein, Mervielde en Van Hiel (2006, p. 169) omschrijven racisme dan weer als *vooroordeel en discriminatie gebaseerd op huidskleur of etnische afkomst*. Ook stellen ze in hun handboek *Sociale Psychologie* dat iedereen in zekere mate ooit wel eens één of andere vorm van racisme pleegt, of er ooit het slachtoffer van wordt (Brehm et al., 2006). Om deze stelling te begrijpen is het echter belangrijk om verschillende vormen van racisme te onderscheiden. Deze worden vaak grofweg onderverdeeld in twee categorieën: ouderwets en hedendaags racisme.

1.1.1 Ouderwets racisme

Vaak denkt men bij vooroordelen tegenover allochtonen aan flagrant, grof racisme. Voorbeelden hiervan zijn de Ku Klux Klan², de White Power beweging³, de rassenscheiding in openbare faciliteiten, de opvatting dat Turken en Marokkanen inferieur zijn, racistische gewelddaden van skinheadbendes, etc. Pettigrew en Meertens (1995) omschrijven twee componenten die volgens Allport (1954) herhaaldelijk opduiken in werken over flagrant racisme. De eerste component heeft te maken met een waargenomen dreiging en afwijzing van de andere groep, ook wel uitgroep⁴ genoemd. In zijn extreme vorm omvat flagrant racisme de idee dat de uitgroep genetisch inferieur is. Hiervan zou een maatschappelijke achterstand een logisch gevolg zijn en zodoende wordt het bestaan van discriminatie ontkend. De tweede component van flagrant racisme heeft betrekking op het zich verzetten tegen intiem contact met de uitgroep. Dit kan onder andere tot uiting komen in een weerstand tegen seksueel contact of een huwelijk tussen twee leden van verschillende groepen, bijvoorbeeld iemand van autochtone en allochtone afkomst. Daarnaast omvat deze tweede component ook een machts-element, waarbij men niet ondergeschikt wil zijn aan een individu dat behoort tot

² De Ku Klux Klan (ook bekend als kortweg KKK) is de benaming van een aantal verschillende geheime blanke organisaties in de Verenigde Staten die bekend staan om hun racistisch geweld. Hun acties zijn vooral gericht tegen zwarten, maar ook immigranten, mensen die strijden voor hun grondwettelijke rechten, homoseksuelen, communisten, katholieken en joden worden niet gespaard.

³ White Power is een ideologie en een politieke slogan die de opvatting van de superioriteit van het 'blanke ras' tot uiting brengt.

⁴ Mensen hebben de neiging om de wereld om zich heen te ordenen volgens verschillende categorieën. Net zoals we bijvoorbeeld objecten onderverdelen in verschillende soorten, zullen we ook mensen groeperen. Dit gebeurt op een gelijkaardige manier als bij objecten, met het belangrijke verschil dat men bij de categorisatie van mensen zelf ook deel uit maakt van één of meerdere van die categorieën. De categorieën waarmee men zich identificeert worden *ingroepen* genoemd. De groepen waartoe men zelf niet behoort zijn *uitgroepen* (Brehm et al., 2006).

een minderheidsgroep. Bijgevolg zal bijvoorbeeld werken onder leiding van een lid van de uitgroep afgekeurd worden.

Dit openlijk racisme wordt dankzij het veranderde sociale klimaat steeds minder getolereerd in de huidige samenleving. Ook de invoering van de antidiscriminatiewet in 2003 en de nieuwe antidiscriminatiewet in 2007⁵ speelde hier een noemenswaardige rol in. Deze wetten verbieden discriminatie op grond van leeftijd, seksuele geaardheid, handicap, geloof of levensbeschouwing, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, taal, huidige of toekomstige gezondheidstoestand, een fysieke of genetische eigenschap, en sociale afkomst (Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2010). Dit alles bracht een sterke afname in grof racisme met zich mee. Daarom wordt deze variant ook wel ouderwets racisme genoemd (Van Hiel & Mervielde, 2005).

1.1.2 Hedendaags racisme

Helaas betekent de afname van grof racisme niet dat de discriminatieproblematiek tot het verleden behoort. De ouderwetse variant werd namelijk gedeeltelijk vervangen door een modernere, impliciete vorm van racisme die kan worden omschreven als *een vooroordeel dat zich op subtiele wijze manifesteert als het veilig, sociaal aanvaardbaar en makkelijk te rationaliseren is* door de ambiguïteit van het gestelde gedrag (Brehm et al., 2006, p.170). Volgens Sears (1988) zijn a) ontkenning van discriminatie tegen minderheden; b) vijandigheid tegenover de eis van minderheden om gelijke rechten en c) aanstoot nemen aan speciale maatregelen voor minderheden belangrijke kenmerken van dit moderne racisme.

Deze impliciete variant van discriminatie mag dan wel vooral onderhuids doorwerken, toch lijkt ze dezelfde effecten te hebben als het grof, openlijke racisme. Zo werd bijvoorbeeld een sterke negatieve correlatie gevonden tussen de kans dat men bij verkiezingen stemt op een lid van een minderheidsgroep en modern racisme, zelfs

⁵ In 2000 werd een Europese richtlijn aangenomen die verbiedt om op basis van godsdienst of levensbeschouwelijke overtuiging, handicap, leeftijd en seksuele geaardheid te discrimineren. Deze richtlijn werd in België omgezet in een nationale wetgeving: de antidiscriminatiewet van 2003 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie. De nieuwe antidiscriminatiewet van 10 mei 2007 laat een omkering van de bewijslast toe indien de rechter discriminatie vermoedt.

sterker dan de correlatie met ouderwets, grof racisme (Swim, Aikin, Hall & Hunter, 1995).

In de literatuur worden verschillende benamingen gebruikt voor deze vorm van racisme: onderhuids racisme (Freriks, 1990), latent vooroordeel (Bergmann & Erb, 1986), het nieuwe racisme (Barker, 1984), en alledaags racisme (Essed, 1984) zijn enkele voorbeelden uit de Europese literatuur (Pettigrew & Meertens, 1995). Ook in veel Amerikaanse onderzoeken staat het moderne racisme centraal en zijn benamingen als aversief racisme (Gaertner & Dovidio, 1986; Kovel, 1970), modern racisme (McConahay, 1986), symbolisch racisme (Kinder & Sears, 1981; Sears 1988), regressief racisme (Rogers & Prentice-Dunn, 1981) en ambivalent racisme (Hass, Katz, Rizzo, Bailey & Eisenstadt, 1991) terug te vinden (Hogg & Vaughan, 2008). Hoewel er veel uiteenlopende benamingen en bijbehorende theorieën van het moderne racisme bestaan, worden telkens contradicties en spanningen benadrukt die leiden tot subtiele, vaak onbewuste vormen van vooroordeel en discriminatie. In wat volgt zal de essentie van enkele van deze theorieën kort besproken worden.

Aversief racisme. Vanuit zijn psychoanalytische achtergrond stelde Kovel (1970) dat racisme niet enkel een misvatting is van een onverdraagzame en onwetende minderheid, maar dat het een reeks opvattingen zijn waarvan de oorsprong terug te vinden is in de structuur van assumpties die we maken over de wereld, onszelf en anderen en in de patronen van fundamentele sociale activiteiten. De raciale ander is voor hem de negatie van het sociaal bevestigde zelf. We reduceren het raciale object met andere woorden tot een vreemde entiteit: niet zoals ik, niet menselijk, niet geciviliseerd, niet iets wat ik in mezelf kan toelaten. Daarnaast schetst Kovel (1970) in zijn theorie een contrast tussen een subtiel aversief racisme en een dominante vorm, die overeenkomt met grof racisme. Bij aversief racisme wordt bedreiging ervaren wanneer men in contact komt met allochtonen of leden van een uitgroep, hoewel gelijkheid tussen rassen op zich wel aanvaard wordt. Een aversieve racist zal daarom proberen om contact met allochtonen te vermijden. Dit maakt dat het gecategoriseerd kan worden onder het moderne, subtiele racisme. Daarentegen zal bij de dominante vorm geweld niet geschuwd worden om de racistische overtuigingen kenbaar te maken.

Gaertner & Dovidio (1986) bouwden verder op de theorie van Kovel over aversief racisme. Zij stelden dat aversieve racisten tot op zekere hoogte gelijke rechten steunen, maar bij contact met allochtonen toch een zeker gevoel van onbehagen ervaren. Het is volgens hen een subtielere, sluwe vorm van racisme: de aversieve racist discrimineert vooral wanneer de kenmerken van de situatie hem toelaten een positief beeld van het zelf te behouden. Verder stellen de auteurs dat aversief racisme typisch terug te vinden is bij liberale, welmenende, hoogopgeleide individuen (Dovidio & Gaertner, 1998; Gaertner & Dovidio, 1986), in tegenstelling tot andere vormen van modern vooroordeel die later besproken zullen worden, zoals symbolisch racisme (Sears, 1988) en modern racisme (McConahay, 1986), waarbij de focus eerder ligt op politiek conservatisme (Hodson, Dovidio & Gaertner, 2004).

Symbolisch racisme. Een andere Amerikaanse theorie is die van het symbolisch racisme (Kinder & Sears, 1981; Sears 1988; Tarman & Sears, 2005). Het symbolisch racisme in de Verenigde Staten vertaalt zich volgens de onderzoekers in een soort weerstand tegen verandering in het raciale evenwicht vanuit het idee dat zwarten zich niet houden aan traditionele Amerikaanse waarden zoals onafhankelijkheid, gehoorzaamheid, discipline en vooral individualisme (Kinder & Sears, 1981; Sears, 1988). Met andere woorden: symbolisch racisme is een combinatie van negatieve gevoelens tegenover allochtonen en traditionele waarden (Sears, 1988). Symbolische racisten hebben het idee dat mensen beloond zouden moeten worden op basis van hun verdiensten die voortkomen uit hard en ijverig werk. Vandaar dat deze vorm van hedendaags racisme vooral tot uiting komt bij politieke kwesties omtrent ‘onrechtvaardige’ overheidsbijstand voor allochtonen (“Mensen die een leefloon krijgen zouden wel werk vinden als ze het zouden willen”), positieve discriminatie (“Allochtonen moeten aanzien verdienen”), etc. (Kinder & Sears, 1981). Kortom, ze zien (leden van) minderheidsgroepen als een bedreiging voor de machtspositie van hun waarden in de maatschappij indien deze minderheidsgroepen als gelijkwaardig zouden worden beschouwd.

Modern racisme. McConahay (1986) en McConahay & Hough (1976) spreken op hun beurt van modern racisme. Net als bij symbolisch racisme zien

zij de angst voor het in gedrang komen van de traditionele waarden indien minderheidsgroepen als gelijkwaardig beschouwd worden als grootste drijfveer van de moderne racist.

Ambivalent racisme. Bij ambivalent racisme (Katz & Hass, 1988; Katz, Wackenhut & Hass, 1986) wordt verondersteld dat men een emotioneel conflict kan ervaren tussen positieve en negatieve gevoelens tegenover bepaalde groepen, die naast elkaar kunnen bestaan. Ze maken hierbij een onderscheid tussen twee onafhankelijke dimensies die onderliggend zijn aan vooroordeel: ‘anti-zwart’ en ‘pro-zwart’. De ‘anti-zwart’ dimensie gaat gepaard met het idee dat allochtonen deviant zijn en niet leven volgens de regels van de maatschappij, terwijl de ‘pro-zwart’ dimensie te maken heeft met het gevoel dat allochtonen minder bevoorrecht zijn, te maken krijgen met discriminatie en daarom sympathie en hulp verdienen. Volgens Katz en Hass (1988) liggen de conflicterende waarden van egalitarisme (de idee van algehele gelijkheid) en individualisme aan de basis van respectievelijk de ‘pro-zwart’ dimensie en de ‘anti-zwart’ dimensie. Hieruit volgt een ambivalente houding tegenover zwarten, die ervoor zorgt dat men de eigen specifieke gedachten en oordelen over de uitgroep moeilijk kan plaatsen (Katz, Wackenhut & Hass, 1986).

Subtiel racisme. Pettigrew en Meertens (1995) probeerden in hun publicatie orde te scheppen in de veelheid aan informatie en wilden een consensus vinden tussen al deze theorieën over racisme. Zij maken een onderscheid tussen grof, flagrant racisme en een meer subtiele vorm: twee contrasterende uitingen van het construct vooroordeel zoals omschreven werd door Gordon Allport in *The nature of prejudice*. Deze dichotomie werd uiteindelijk de meest invloedrijke racismetheorie in de West-Europese literatuur. De grove vorm ligt in de lijn van het traditionele concept van racisme. De subtiele variant is minder duidelijk waarneembaar en meer indirect. De auteurs stellen dat subtiel racisme zal blijken uit drie verscholen componenten die elk acceptabel geacht worden in westerse samenlevingen. Een eerste element is *traditionalisme*, wat verwijst naar de overtuiging dat de leden van de uitgroep niet slagen in de samenleving omdat ze vasthouden aan waarden die afwijken van de traditionele waarden van de eigen groep (ook wel ingroep genoemd). Een tweede

component wordt omschreven als *overdrijven van culturele verschillen*. Bij de uiting van deze component worden eventuele verschillen tussen de culturen van de ingroep en andere (minderheids-)groepen uitvergroot, waardoor de uitgroep als een compleet ander volk wordt afgeschilderd. Ten slotte heeft *ontkenning van positieve emoties*, de derde component van subtiel racisme, te maken met het feit dat moderne racisten hun positieve emoties tegenover de uitgroep voor zichzelf ontkennen en onderdrukken. Met deze drie aspecten formuleren Pettigrew en Meertens (1995) een vorm van racisme die de dag van vandaag meer sociaal aanvaardbaar wordt geacht (Van Hiel & Mervielde, 2005).

Model van Kleinpenning en Hagendoorn. Wat de interpretatie van al deze verschillende vormen van racisme betreft bestaan er verschillende meningen. Sommigen zien slechts één enkele algemene component onderliggend aan racisme. Anderen hebben dan weer een voorkeur voor een multidimensionele benadering waarbij er verschillende componenten aan de basis van racisme gezien worden (Vervaeck, 2008). Kleinpenning en Hagendoorn (1993) ontwikkelden zo een integratief model waarin vier verschillende uitingen van racisme geplaatst werden op één cumulatieve dimensie, gaande van de extreemste vorm van flagrant racisme tot egalitarisme. De meest extreme racistische positie noemen ze *biologisch racisme*. Hiermee verwijzen de auteurs naar de overtuiging dat verschillen tussen groepen met een andere huidskleur aangeboren zijn en het blanke ras superieur is, waarbij burgerrechten ontkend worden aan de uitgroep. Daarna vinden we op de dimensie als tweede uiting van racisme het *symbolisch racisme* terug, zoals hierboven reeds omschreven. Als derde is er het *etnocentrisme*: de vraag naar aanpassing van de uitgroep aan de normen en waarden van de ingroep. Op de vierde plaats zetten de auteurs het *aversief racisme*, de minst extreme vorm van raciaal vooroordeel. Hiermee verwijzen ze naar het vermijden van contact met leden van de uitgroep in persoonlijke en sociale situaties, zoals eerder reeds uiteen gezet werd. Op het tweede uiteinde van de dimensie plaatsen Kleinpenning en Hagendoorn ten slotte het *egalitarisme* (Van Hiel & Mervielde, 2005).

1.2 Intrapersoonlijke predictoren van racisme

Al meer dan een halve eeuw proberen onderzoekers te verklaren waarom sommige mensen meer vooroordelen hebben dan anderen. Binnen de literatuur worden verschillende onderliggende concepten naar voor geschoven om te verklaren waarom iemand de leden van minderheidsgroepen op basis van hun etniciteit of huidskleur gaat discrimineren (Ekehammar, Akrami, Gylje & Zakrisson, 2004). Eén van de belangrijkste ideologische oriëntaties onderliggend aan sociale attitudes is *Rechts Autoritarisme* (Right-Wing Authoritarianism, RWA, Altemeyer, 1981).

1.2.1 Rechts Autoritarisme (Right-Wing Authoritarianism, RWA)

Rechts Autoritarisme werd voor het eerst door Altemeyer (1981) omschreven waarbij hij zich baseerde op de autoritaire persoonlijkheid. Dit persoonlijkheidstype werd gedefinieerd door Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson en Sanford (1950) die een verklaring zochten voor de opkomst van het fascisme in de jaren dertig en de wantoestanden tijdens de Tweede Wereldoorlog die er het gevolg van waren. De pioniers in het onderzoek naar autoritarisme (Adorno et al., 1950; Fromm, 1941; Reich, 1933) zagen vanuit hun voornamelijk psychoanalytische invalshoek de gezinssituatie als oorzaak voor deze gebeurtenissen: een autoritaire gezinssituatie met een erg dominante vader en een restrictieve moeder, en waar elke neiging tot ongehoorzaamheid sterk onderdrukt wordt (Passini, 2008). De Berkeley groep, zoals Adorno en zijn collega's ook wel genoemd worden, beschouwen autoritarisme als een persoonlijkheidstype dat gekenmerkt wordt door een vast patroon van overtuigingen en attitudes en samengesteld is uit negen persoonlijkheidstrekken: conventionaliteit, gerichtheid op macht, onderwerping aan autoriteit, agressie, anti-intraceptie (een afwijzen van het subjectieve, de verbeelding), bijgeloof in mythische determinanten van het menselijke lot, cynisme, projectiviteit (het projecteren van onaanvaarde en gevreesde impulsen op andere personen) en een excessieve seksuele fixatie. Deze negen elementen vormden meteen ook de subschalen voor het door hen ontwikkelde meetinstrument voor de autoritaire persoonlijkheid: de Fascisme-schaal (F-schaal, Adorno et al., 1950). Ze vonden dat mensen die hoog scoren op autoritarisme van mening zijn dat autoriteiten gehoorzaamd

dienen te worden, er duidelijke regels gesteld moeten worden, zwakheid niet tolereerbaar zou mogen zijn en dat wantoestanden bestraft dienen te worden (Passini, 2008).

Omwille van de psychometrische zwakheden die de oorspronkelijke F-schaal bleek te bevatten, ontwikkelde Robert Altemeyer een aangepaste versie die hij de Right-Wing Authoritarianism Scale (RWA-schaal, Altemeyer, 1981) noemde. Hij reduceerde de oorspronkelijke negen subschalen door middel van factoranalyse tot drie clusters die aan de basis van RWA liggen: autoritaire onderwerping, autoritaire agressie en conventionalisme. Altemeyer (1981) omschreef RWA als een ideologisch construct waarbij aanhankelijkheid aan conventionele, sociale normen en onderwerping aan gevestigde autoriteiten centraal staan, en geweld tegen individuen of groepen die door de gevestigde autoriteiten gezien worden als deviant ondersteund wordt. Iemand met een hoge score voor RWA zal dan ook een voorkeur hebben voor traditionele waarden en zich blindelings onderwerpen aan alles wat de gevestigde autoriteit vooropstelt. Bovendien wordt verwacht van anderen dat zij hetzelfde doen, en dat zij gestraft zullen worden indien dit niet gebeurt (Altemeyer, 1981, 1998). Daarnaast zal men bij een hoge RWA-score meer vatbaar zijn voor vooroordelen, daar men de leden van een uitgroep als een bedreiging ziet voor de sociale orde en de stabiliteit van de eigen groep (Duckitt, 2001).

Een gerelateerd concept dat in de literatuur met betrekking tot racisme en vooroordeel vaak wordt aangehaald is *Sociale Dominantie Oriëntatie* (SDO). Hierbij gaat het om de voorkeur voor hiërarchische contacten tussen leden van verschillende groepen, eerder dan voor contact op gelijke voet (Pratto, Sidanius, Stallworth & Malle, 1994). SDO kan dus gezien worden als een sociaal-ideologische attitude waarin vooral de dominante component van autoritarisme voorop staat. Mensen met een hoge SDO-score zien de wereld als een jungle waarin iedereen zijn of haar persoonlijke voordelen moet zien te maximaliseren (Duriez & Soenens, 2009). Ze zullen er bijgevolg alles aan doen om de superieure positie van hun ingroep te beschermen.

Onderzoekers hebben de voorbije decennia geprobeerd een duidelijk contrast te scheppen tussen RWA en SDO. Zo voerde Altemeyer (1998) een reeks onderzoeken uit

waarin hij de relatie tussen de twee factoren na ging. Hierbij vond hij een matig verband tussen RWA en SDO voor steekproeven van studenten en steekproeven van de ouders van studenten. Whitley (1999) rapporteerde eveneens een matige correlatie tussen RWA en SDO, hoewel hij een jaar later samen met Sarah E. Lee een veel sterker verband tussen de twee variabelen vond (Whitley & Lee, 2000). Ook Pratto en collega's (1994) alsmede Lippa en Arad (1999) kwamen met een matige correlatie.

Tenslotte dient vermeld te worden dat RWA en SDO ook vaak worden gezien als twee kanten van de originele autoritaire persoonlijkheid (Adorno et al., 1950), waarbij Rechts Autoritarisme verwijst naar de autoritaire onderwerping en Sociale Dominantie Oriëntatie naar autoritaire dominantie (Altemeyer, 1998).

1.2.2 De relatie tussen RWA en racisme

Verschillende onderzoekers bogen zich over de voorspellende waarde van persoonsgebonden variabelen (zoals RWA) voor racisme (voor een overzicht, zie Van Hiel & Mervielde, 2002). Meermaals werd gevonden dat zowel RWA als SDO onafhankelijk van elkaar zeer goede voorspellers zijn van raciale en andere vooroordelen, waarbij ze samen 50% of zelfs meer van de variantie kunnen verklaren (Altemeyer, 1998; Van Hiel & Mervielde, 2002).

De meeste van deze onderzoeken gebruikten echter verschillende schalen bij het meten van racisme. Dit maakt het moeilijk om na te gaan of RWA gerelateerd is aan één of meerdere specifieke racismevormen. De relatie tussen RWA en racisme werd wel herhaaldelijk aangetoond, maar gedurende lange tijd werd de sterkte van de relatie niet vergeleken tussen verschillende vormen van racisme. Van Hiel en Mervielde (2005) gingen hier als één van de eersten dieper op in. Ze vonden dat de racisme items die sterk correleerde met RWA eerder te maken hadden met een gevoel van bedreiging door de uitgroep en een eis om aanpassing van het gedrag van uitgroepleden. Voorts zagen ze een sterk verband tussen RWA en beide racismevormen die Pettigrew en Meertens (1995) onderscheidde (subtiel en grof racisme) terwijl SDO enkel gerelateerd bleek te zijn aan de grove variant. Bovendien vonden ze dat men een beter onderscheid kan maken tussen de verschillende vormen van racisme aan de hand van RWA dan SDO, wat niet verklaard kon worden door het verschil in variantie tussen beide concepten.

Gebaseerd op de literatuur kunnen we inmiddels stellen dat de relatie tussen RWA en verscheidene vormen van vooroordeel stabiel lijkt te zijn, ook wanneer er gecontroleerd wordt voor SDO (Zakrisson, 2005). Voor dit onderzoek werd er dan ook gekozen om te focussen op RWA als intrapersoonlijke voorspeller voor racisme.

1.3 Interpersoonlijke invloeden op racisme

Niet enkel persoonsgebonden factoren, zoals RWA, hebben een invloed op raciale vooroordelen. Het ontstaan van vooroordelen en racisme wordt eveneens bepaald door interpersoonlijke en situationele invloeden. Zo wordt in de literatuur ook de rol van de ouders benadrukt (e.g., Altemeyer, 1988). Een andere invloedrijke theorie omtrent interpersoonlijke invloeden op racisme is de contacthypothese die door Allport (1954) werd omschreven.

1.3.1 Intergenerationele overdracht van racisme en RWA

Volgens Duriez en Soenens (2009) zijn er verschillende mechanismen waarlangs ouders een invloed op hun kinderen zouden kunnen hebben met betrekking tot raciale attitudes. Eén daarvan is het bekrachtigen en zelf vertonen van racistische attitudes, waarna een proces van *modelling* kan optreden. Modelling is een concept dat door Bandura (1977) in de sociale leertheorie werd voorgesteld. Hieronder verstond hij een proces waarbij gedrag wordt aangeleerd door observatie van andere personen die als model dienen voor het individu. Bijgevolg zal het door hen gestelde gedrag geïmiteerd worden (Brehm et al., 2006; Vandeboss, 2006). In het geval van racisme zal het dan eerder gaan om het spiegelen van attitudes en het overnemen van bepaalde uitingen.

Sinclair, Dunn & Lowery (2005) bespreken in deze context ook de hechtingstheorie, die suggereert dat kinderen de verwachtingen en waarden van hun ouders internaliseren op voorwaarde dat de kinderen veilig gehecht zijn. Ook de pionier op het gebied van onderzoek naar vooroordeel zelf, Gordon Allport (1954), gaf een mogelijke theoretische verklaring. Hij stelde dat kinderen de opvattingen van hun

ouders overnemen indien ze affectie en goedkeuring van hun ouders willen krijgen. Wat deze theoretische perspectieven gemeen hebben is het belang van de mate waarin kinderen zich identificeren met hun ouders. Kinderen met een hoge neiging tot identificatie met de ouders zullen eerder de opvattingen en waarden van hun ouders overnemen dan kinderen die deze neiging in mindere mate hebben.

Toch zijn de onderzoeksresultaten niet eenduidig wat de intergenerationele gelijkenissen in racisme tussen ouders en preadolescente kinderen betreft. Sommige studies vonden geen verband tussen de mate van racisme bij ouders en hun kinderen (e.g., Aboud & Doyle, 1996; Davey, 1983), terwijl anderen toch significante gelijkenissen observeerden (e.g., Epstein & Komorita, 1966; Katz, 2003). Hoe dienen we deze resultaten dan te interpreteren? Aboud (1988) stelde dat we, vermits de onderzoeksgegevens tegenstrijdig zijn, enkel mogen beweren dat etnocentrische ouders slechts af en toe etnocentrische kinderen voortbrengen. O'Bryan, Fishbein en Ritchey (2004) zagen echter een andere mogelijke oorzaak, en schreven de inconsistente resultaten toe aan tekortkomingen in bovenstaande onderzoeken. Zo werd er bijvoorbeeld telkens slechts één facet van raciaal vooroordeel beschouwd, terwijl het meten van verschillende facetten een accurater beeld zou geven van de invloed van de ouders, daar de ouders waarschijnlijk niet elk domein beïnvloeden. Ook werd er tot op dat moment geen rekening gehouden met mogelijke verschillen in attitudes tussen beide ouders. Het is echter mogelijk dat de invloed van de ouder gemodereerd wordt door het geslacht van deze ouder. O'Bryan en collega's (2004) namen deze hypothese op in hun onderzoek en kwamen onder meer tot de bevinding dat de moeder een grotere invloed heeft dan de vader als het gaat om raciale vooroordelen. Volgens Fishbein (2002) kan deze bevinding voortkomen uit de verschillende culturele rollen die beide ouders respectievelijk vervullen. Duriez en Soenens (2009) zagen echter andere resultaten in hun studie. Ze vonden voor hun steekproef van 956 Vlaamse middelbare scholieren geen significant sterkere overeenkomst tussen moeders en kinderen dan tussen vaders en hun kinderen wat raciale vooroordelen betreft.

Rodríguez-García en Wagner (2009) publiceerden vervolgens een overzicht van de beschikbare kwantitatieve onderzoeksresultaten binnen het onderzoek naar de

overdracht van vooroordelen tussen ouders en hun kinderen. Het merendeel van de beschikbare kwantitatieve onderzoeksresultaten binnen deze onderzoekslijn wijst uit dat er wel degelijk een systematische relatie is tussen de mate van vooroordeel bij ouders en kinderen (Rodríguez-García & Wagner, 2009). Zo bevroegen Rodríguez-García en Wagner (2009) een groep Costa Ricaanse zestienjarige proefpersonen en hun ouders. Hun studie bevestigt deze bevindingen en toont aan dat de positieve covariantie zich niet enkel beperkt tot Noord-Amerikaanse en West-Europese landen en culturen. Ook andere studies waarbij het racisme bij adolescenten onderzocht werd concluderen overigens eensgezind dat er een significante overeenkomst is met de mate van racisme bij hun ouders (e.g., Carlson & Iovini, 1985; Moscher & Scodel, 1960). Zo vonden ook Duriez en Soenens (2009) dat er voor hun steekproef van adolescenten en hun ouders een overeenkomst in raciale vooroordelen was, zelfs al werd er rekening gehouden met achtergrondfactoren zoals het geslacht van de adolescent, opleidingsniveau van de ouders, etc.

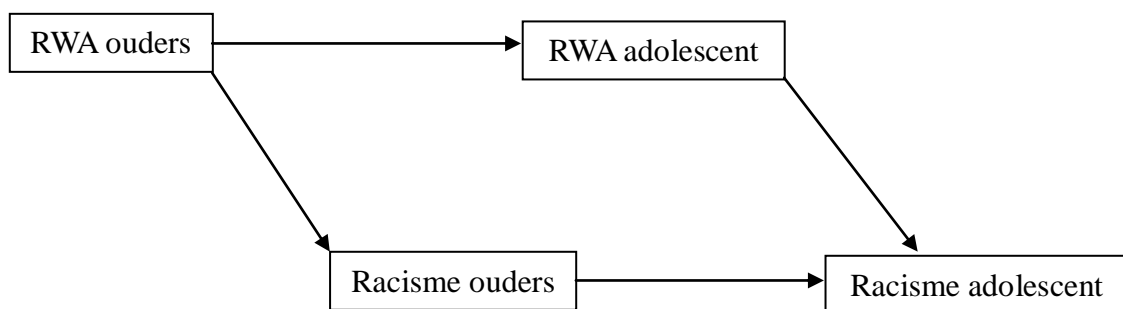
Uit deze onderzoeksresultaten kunnen we besluiten dat de gelijkensis in racisme tussen ouders en hun kinderen pas echt stabiel lijkt te worden vanaf de adolescentie, wat zou betekenen dat het proces van intergenerationele transmissie voornamelijk tijdens deze levensfase plaatsgrijpt. Dit ligt in de lijn van de idee dat individuen hoofdzakelijk vanaf de adolescentie hun kijk op maatschappelijke kwesties beginnen te ontwikkelen (e.g., Altemeyer, 1998; Erikson, 1968).

Vervolgens rees bij onderzoekers de vraag welke factoren ten grondslag liggen aan deze intergenerationele overdracht. Sinclair et al. (2005) onderzochten bovengenoemde theoretische modellen waarin de identificatie van het kind met de ouder als moderator wordt voorgesteld. Er werd inderdaad empirische evidentie gevonden voor deze moderator. De resultaten van verscheidene andere studies suggereren eveneens dat de raciale attitudes die ouders tot uiting brengen een grotere invloed zullen hebben op de mate van impliciet racisme bij kinderen die zich sterk identificeren met hun ouders, dan bij kinderen die zich in mindere mate aan hun ouders spiegelen (e.g., Hardin & Conley, 2001; Hardin & Higgins, 1996; Lowery, Hardin & Sinclair, 2001; Richeson & Ambady, 2003).

Recent werd ook de intergenerationele overdracht van een meer fundamentele ideologie, met andere woorden de intrapersonlijke factoren RWA en SDO, onderzocht (e.g., Chatard & Selimbegovic, 2008; Duriez & Soenens, 2009; Duriez, Soenens & Vansteenkiste, 2008; McCourt, Bouchard, Lykken, Tellegen & Keyes, 1999; Peterson & Duncan, 1999; Vollebergh & Raaijmakers, 1991). Hieruit bleek dat RWA doorgegeven wordt van generatie op generatie. Vooral voor RWA werden meermaals sterke intergenerationele gelijkenissen gevonden, met correlaties rond .40 (e.g., Altemeyer, 1988; Duriez et al., 2008). Duriez en Soenens (2009) vonden bovendien dat deze significante overeenkomst grotendeels tot volledig verantwoordelijk was voor de gelijkenissen met betrekking tot racisme met zowel vaders als moeders. Hierbij sloten ze de mogelijkheid uit dat de gelijkenis in RWA een gevolg is van een directe invloed van het racisme van de ouders. Dit ondersteunt de hypothese dat de overdracht van fundamentele ideologische factoren aan de basis ligt van de intergenerationele transmissie van racisme. Ze stellen bovendien dat deze intergenerationele gelijkenissen in RWA hoogstwaarschijnlijk te wijten zijn aan socialisatieprocessen (zoals modellering en opvoeding) en genetische factoren en hun interacties. Toch menen ze ook dat RWA zich pas ten tijde van de adolescentie ontwikkelt (zie ook Altemeyer, 1998; Duckitt, 2001; Van Hiel, Pandelaere & Duriez, 2004).

Duriez et al. (2008) koppelden de intergenerationele overdracht van RWA en SDO aan dimensies van ouderlijke doelpromotie, zoals *extrinsiek-intrinsiek* en *conservativiteit-openheid voor verandering*. Uit de resultaten concludeerden de onderzoekers dat RWA bij ouder en adolescent correleerden. Ook bleek dat ouders met een hoge RWA-score meer kans hebben op kinderen met een gelijkaardige score omdat ze het belang van het volgen van maatschappelijke normen en waarden benadrukken, in plaats van openheid voor verandering. Deze data suggereert zodoende dat ouders met een hoge RWA- en SDO-score vooral die doelen bij hun kinderen promoten die autoritaire attitudes bij hun adolescente kinderen aanmoedigen, waardoor de ouders in zekere zin hun eigen attitudes doorgeven aan hun kinderen.

Samenvattend kunnen we stellen dat in de literatuur die hierboven besproken werd ruwweg twee paden worden voorgesteld waarlangs de ouders de mate van racisme bij hun kinderen beïnvloeden. Deze worden schematisch weergegeven in figuur 1. Enerzijds fungeert het RWA van de adolescent als mediator, die wordt beïnvloed door de ouderlijke RWA en zo een effect heeft op raciale attitudes bij de adolescent. Anderzijds zou de mate van racisme bij de ouders, wat voortkomt uit de onderliggende ouderlijke RWA, een invloed uitoefenen op het racisme bij hun kinderen.

Figuur 1. Model van de relaties tussen RWA en racisme van ouders en adolescenten.

Rodríguez-García en Wagner (2009) onderzochten de rol van verschillende moderatoren in de relatie tussen racisme bij ouders en kinderen, zoals geslacht, leeftijdsverschil en het belang dat gehecht wordt aan intergroepcontact. Zij vonden dat slechts weinigen van deze factoren daadwerkelijk een significant modererend effect hadden. Desondanks bleek de intergenerationele gelijkensis in racisme groter te zijn indien zowel de ouder als het kind weinig belang hecht aan contact met een minderheidsgroep, in vergelijking met het geval waarin het enkel kind, en dus niet de ouder, belang hecht aan intergroepcontact. Volgens Rodríguez-García en Wagner (2009) suggereren deze resultaten dat persoonlijk contact met leden van de minderheidsgroep zou kunnen dienen als een buffer tegen andere invloeden op raciale vooroordelen (zie ook Wagner, Christ & Heitmeyer, in press). Kinderen die persoonlijke ervaringen hebben met leden van de uitgroep, baseren hun attitudes over die uitgroep naar alle waarschijnlijkheid minder op die van de ouders, maar eerder op hun eigen ervaringen

met de uitgroep (Rodríguez-García & Wagner, 2009). Kortom, volgens deze onderzoekers zou de mate van intergroepcontact een belangrijke modererende rol kunnen spelen in de intergenerationele overdracht van racisme. Bovendien kunnen we dit niet enkel verwachten op basis van de bevindingen van Rodríguez-García en Wagner (2009), maar ook op basis van de recente theoretische en empirische ontwikkelingen in het onderzoek naar de hypothese omtrent intergroepcontact, beter bekend als de contacthypothese.

1.3.2 Contacthypothese

De contacthypothese was één van de zaken die Allport (1954) omschreef in zijn klassieker. Hij stelt dat onder bepaalde voorwaarden stereotypering, vooroordeel en discriminatie kunnen verminderen door direct contact tussen leden van rivaliserende groepen (Brehm et al., 2006). Deze theorie kent tot op de dag van vandaag veel succes. Desalniettemin was het idee dat intergroepcontact vooroordelen kan doen afnemen al midden jaren dertig terug te vinden in de wetenschappelijke literatuur (Dovidio, Gaertner & Kawasaki, 2003). Deze voorloper van Allports formulering lag in de jaren zestig aan de basis van het desegregatiebeleid dat in de Verenigde Staten werd ingevoerd om een einde te maken aan de wettelijke rassenscheiding en het racisme dat er mee gepaard ging (Vonk, 2003). Jammer genoeg is de werkelijkheid niet zo eenvoudig als de theorie laat uitschijnen. De desegregatie bleek niet onmiddellijk het gewenste effect te hebben en in sommige gevallen zag men aanvankelijk zelfs een toename in raciale vooroordelen bij blanken (Stephan, 1986). Dit had te maken met het feit dat de omstandigheden waarin het contact plaatsvond verre van ideaal waren. Om de contacthypothese te doen slagen moet immers worden voldaan aan enkele voorwaarden. Allport (1954) formuleerde deze als volgt. Ten eerste moet het contact plaatsvinden in een situatie waarin beide groepen een gelijke status hebben. Een tweede voorwaarde is dat er sprake moet zijn van een gemeenschappelijk belang voor beide groepen, opdat er geen onderlinge competitie zou zijn tussen de groepen. Ze moeten immers samenwerken, hun coöperatieve interafhankelijkheid is dan ook meteen de derde door Allport geformuleerde voorwaarde. Ten slotte is het noodzakelijk dat de sociale normen en autoriteiten de groepsinteractie stimuleren. Deze vier voorwaarden

werden inmiddels ook bevestigd door later onderzoek (e.g., Deschamps & Brown, 1983; Gaertner et al., 1999; Norvell & Worchell, 1981).

Pettigrew (1998) herformuleerde de theorie waarbij hij nog een vijfde conditie toevoegde: het potentieel voor de leden van verschillende groepen om een vriendschap te sluiten. Dit zou immers resulteren in een hechte, persoonlijke interactie tussen beide individuen die mechanismen voor de ontwikkeling van vriendschap zou opwekken, zoals zelfonthulling (Turner, Hewstone & Voci, 2007). Bovendien voldoet vriendschappelijk contact ook aan het merendeel van de voorwaarden die Allport (1954) formuleerde. Deze voorwaarde kwam eveneens aan bod in onderzoek en het belang van vriendschappen tussen leden van verschillende groepen werd bevestigd in verschillende studies (e.g., Levin, van Laar & Sidanius, 2003; Paolini, Hewstone, Cairns & Voci, 2004).

Pettigrew en Tropp (2006) publiceerden een waardevolle meta-analyse op basis van 713 onafhankelijke samples afkomstig van 515 studies waarin ze de theorie over intergroepcontact testen. Uit de resultaten bleek dat intergroepcontact gewoonlijk de vooroordelen met betrekking tot de uitgroep vermindert. Daarenboven vonden de onderzoekers dat het positieve effect van contact met een uitgroepid vaak generaliseert naar de gehele uitgroep en verschillende contexten en omgevingen. Sterker nog, andere studies toonden aan dat de afname van vooroordelen door een vriendschap met een uitgroepid zich zelfs uitbreidt naar andere uitgroepen die niet betrokken waren in het contact (Pettigrew, 1997; Van Laar, Levin, Sinclair & Sidanius, 2005). Er vinden dus drie vormen van generalisatie plaats: naar andere situaties, van het uitgroepid naar de gehele uitgroep en van de betrokken uitgroep naar andere uitgroepen (Pettigrew, 1998). Indien voldaan wordt aan de optimale condities die hierboven besproken werden, is er nog een groter effect van contact met de uitgroep, hoewel de meta-analyse bewees dat ze niet noodzakelijk zijn voor de reductie van vooroordelen. Omtrent de condities waarin intergroepcontact een optimaal effect zou hebben, stellen Pettigrew en Tropp (2006) bovendien dat ze best kunnen worden voorgesteld als een bundel van factoren die onderling verbonden zijn, in plaats van als onafhankelijk factoren.

Volgens Pettigrew (1998) komt het effect van intergroepcontact tot stand via vier mediërende processen die onderling met elkaar in verband staan: het leren over de uitgroep, gedragsverandering, het ontstaan van affectieve banden en herbeoordeling van de ingroep. Het leren over de uitgroep werd in de oorspronkelijke theorie gezien als de hoofdoorzaak voor de verandering van attitudes met betrekking tot de uitgroep. Indien de nieuw verworven kennis de foute, negatieve kijk op de uitgroep corrigeert, zouden vooroordelen immers moeten verminderen.

Verder speelt emotie een cruciale rol in intergroepcontact. Initieel kan contact tussen twee groepen, angst oproepen en negatieve emoties met zich meebrengen (voor een overzicht, zie Pettigrew, 1998). Zelfs de verwachting van intergroepcontact kan dit soort gevoelens oproepen (Stephan & Stephan, 1985; Stroessner & Mackie, 1993). Deze angst zorgt op zijn beurt voor negatieve attitudes ten aanzien van de uitgroep (Islam & Hewstone, 1993). Gelukkig zorgt herhaald contact gewoonlijk voor een angstreductie, hoewel negatieve ervaringen de angst weer kan doen toenemen. Ook positieve emoties die worden uitgelokt door intergroepcontact, zoals empathie, kunnen attitudes doen veranderen, in dit geval in de positieve zin. In de literatuur werd herhaaldelijk bevestigd dat angst en empathie inderdaad de relatie tussen intergroepcontact en vooroordeel medieert (Paolini, et al., 2004; Pettigrew & Tropp, 2008; Stephan et al., 2002; Voci & Hewstone, 2003). Voor kennis over de uitgroep als mediator is er iets minder evidentie (Pettigrew & Tropp, 2008). Andere voorbeelden van mediators die reeds aan bod kwamen in de literatuur zijn zelf-ander overlap⁶ (e.g., Vonofakou, Hewstone & Voci, 2007), persoonlijke onthulling (Turner et al., 2007), en vermindering van persoonlijke en collectieve dreiging door de uitgroep (Pettigrew, Christ, Wagner & Stellmacher, 2007).

⁶ Vaak worden grafische maten gebruikt om relaties te bespreken en de subjectieve afstand die mensen ervaren tot anderen uit te drukken. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de Inclusion of Other in the Self (IOS) Schaal (Aron, Aron & Smollan, 1992). Inclusion of Other in the Self is hierbij de mate van overlap tussen het zelf en de ander, die beiden als denkbeeldige cirkels geschouwd kunnen worden. Naarmate de relatie met persoonlijker en intiemer wordt, zal de afstand en de mate van overlap tussen beide cirkels verkleinen. In het oorspronkelijke wereldbeeld van het zelf is de ingroep deel van het zelf, terwijl de uitgroep dat niet is. Bijgevolg behandelt het zelf de andere ingroepleden op een gelijkaardige manier als zichzelf: er zal sprake zijn van een gevoel van empathie met de problemen van medegroepsleden, een gevoel van trots indien een ingroeplid een succes behaalt, etc. Aangezien uitgroepleden niet als deel van het zelf worden beschouwd, zullen ze ook niet als dusdanig behandeld worden zoals net omschreven werd. Naar mate men meer contact heeft met een uitgroep lid, zal deze persoon meer en meer worden opgenomen in het zelf. Dit kan zich vervolgens generaliseren naar andere uitgroep leden, waardoor de attitudes betreffende de uitgroep zullen verbeteren (Aron & Aron, 1996).

Niet enkel zorgt intergroepcontact voor kennis over de uitgroep, ook wordt er inzicht verworven in de ingroep zelf. Door contact met uitgroepleden komt men tot de ontdekking dat het geheel van normen en waarden van de ingroep niet de enige manier is om met de sociale omgeving om te gaan. Hierdoor kan een herbeoordeling van de ingroep optreden, wat leidt tot een minder kleingeestige opvatting over uitgroepen in het algemeen.

Volgens een meer recente onderzoekslijn, de *extended contact hypothesis* over indirect contact, kunnen iemands attitudes ten aanzien van de uitgroep ook verbeteren indien men weet krijgt van een hechte relatie tussen iemand die behoort tot de eigen groep en een lid van de uitgroep, of deze relatie observeert (Wright, Aron, McLaughlin-Volpe & Ropp, 1997). Deze hypothese werd reeds meermaals bevestigd in onderzoek (e.g. Cameron, Rutland, Brown & Douch, 2006; Paolini et al., 2004; Turner, Hewstone & Voci, 2007; Turner, Hewstone, Voci & Vonofakou, 2008; Wright et al., 1997; voor een overzicht, zie Crisp & Turner, 2009). Uit onderzoeksresultaten blijkt dat direct contact een groter effect heeft op de sterkte van attitudes dan indirect contact, maar dat indirect contact op langere termijn ook kan leiden tot sterkere attitudes (Christ et al., 2010; Dhont & Van Hiel, 2011). Bovendien kan indirect contact kan worden ingezet in situaties waarin direct contact tussen twee groepen moeilijk of zelfs onmogelijk is door segregatie. Indien men zelfs niemand kent die een relatie heeft met iemand van de andere groep biedt ook indirect contact geen oplossing (Crisp, Stathi, Turner & Husnu, 2008), maar kan de mentale simulatie van contact met een uitgroeplid een uitweg betekenen (e.g. Stathi & Crisp, 2008; Turner & Crisp, 2010; Turner, Crisp & Lambert, 2007).

Naast onderzoeken omtrent het modererende invloed van direct intergroepcontact op het effect van indirect contact, werd er in ander onderzoek ook gekeken naar de modererende rol van RWA.

Intergroepcontact en RWA. Eerder zagen we al dat RWA een sterke predictor is voor vooroordeel. Hoewel Allport (1954) het overweldigende effect van persoonlijke variabelen reeds benadrukte, werd er gedurende lange tijd echter geen

onderzoek gedaan naar individuele verschillen binnen het kader van de contacthypothese. Slechts recent werd ook de interactie tussen RWA en intergroepcontact onderzocht.

Uit de resultaten van deze onderzoeken blijkt dat hoge RWA-scores samen gaan met een lagere frequentie van intergroepcontact in het algemeen. Meer specifiek bleek dat personen die hoog scoren voor RWA minder positief contact hebben met uitgroepen, maar meer negatief contact rapporteren. Ook vonden de onderzoekers dat de vooroordelen die mensen hebben over uitgroepen sterker gereduceerd worden door intergroepcontact indien de persoon hoog scoort voor RWA (Dhont & Van Hiel, 2009; Hodson, Harry & Mitchell, 2009). Voor mensen met lage RWA-scores werden slechts kleine effecten van intergroepcontact op vooroordeel gevonden. Hieruit kunnen we afleiden dat intergroepcontact vooral effectief blijkt te zijn bij mensen die vatbaar zijn voor vooroordelen (Dhont & Van Hiel, 2009).

Een mogelijke verklaring hiervoor is dat intergroepcontact de affectieve processen, zoals angst en dreigingpercepties, beïnvloedt die aan de basis liggen van vooroordeel dat voortkomt uit autoritarisme (zie Dhont & Van Hiel, 2011). Onderzoek toonde immers reeds aan dat intergroep angst en waargenomen dreiging door de uitgroep belangrijke mediators zijn in de verbanden tussen intergroepcontact en vooroordeel (Paolini et al., 2004; Stephan et al., 2002; Voci & Hewstone, 2003), en tussen RWA en vooroordeel (Duckitt, 2006; Van Hiel, Cornelis & Roets, 2007).

Samenvattend kunnen we dus stellen dat mensen die hoog scoren voor RWA gevoeliger zijn voor situationele invloeden van intergroepcontact. Met andere woorden, positief intergroepcontact is in staat om de sterke neiging tot racisme bij hoogscoorders op RWA te reduceren.

1.4 Huidig onderzoek

De huidige studie zal een bijdrage leveren aan de literatuur omtrent de intergenerationele transmissie van raciale vooroordelen en de factoren die daarvoor bepalend zijn (zoals RWA). Daarnaast zal het effect van intergroepcontact op racistische

attitudes bij adolescenten worden nagegaan. Meer concreet wordt de modererende invloed van intergroepcontact onderzocht in de relaties tussen RWA bij ouders, racistische attitudes van ouders en RWA bij adolescenten enerzijds en racisme bij adolescenten anderzijds. Hierbij wordt gefocust op contact met en hedendaags racisme ten opzichte van allochtonen, in dit geval mensen van Turkse of Marokkaanse afkomst in België en dus de grootste Moslimgemeenschappen in ons land.

Om dit te onderzoeken voeren we een cross-sectionele vragenlijststudie uit bij autochtone leerlingen uit het secundair onderwijs (vierde, vijfde of zesde jaar) en één van hun ouders. De keuze voor leerlingen van rond de leeftijd van 16 jaar ligt in de lijn van de idee dat individuen hoofdzakelijk vanaf de adolescentie hun kijk op maatschappelijke kwesties beginnen te ontwikkelen (e.g., Altemeyer, 1998; Erikson, 1968).

De verwachte relaties tussen RWA en racisme van ouders en adolescenten en de modererende invloed van intergroepcontact worden weergegeven in figuur 2. Hierbij kunnen de hypothesen van dit onderzoek als volgt geformuleerd worden:

Hypothese 1 heeft betrekking op de intergenerationele similariteit in racisme. Verwacht wordt dat er een positief verband zal gevonden worden tussen de mate van racisme bij de ouders en het racisme bij hun kinderen.

Hypothese 2 voorspelt een intergenerationele similariteit in RWA: een positief verband tussen RWA ouders en kinderen wordt verwacht.

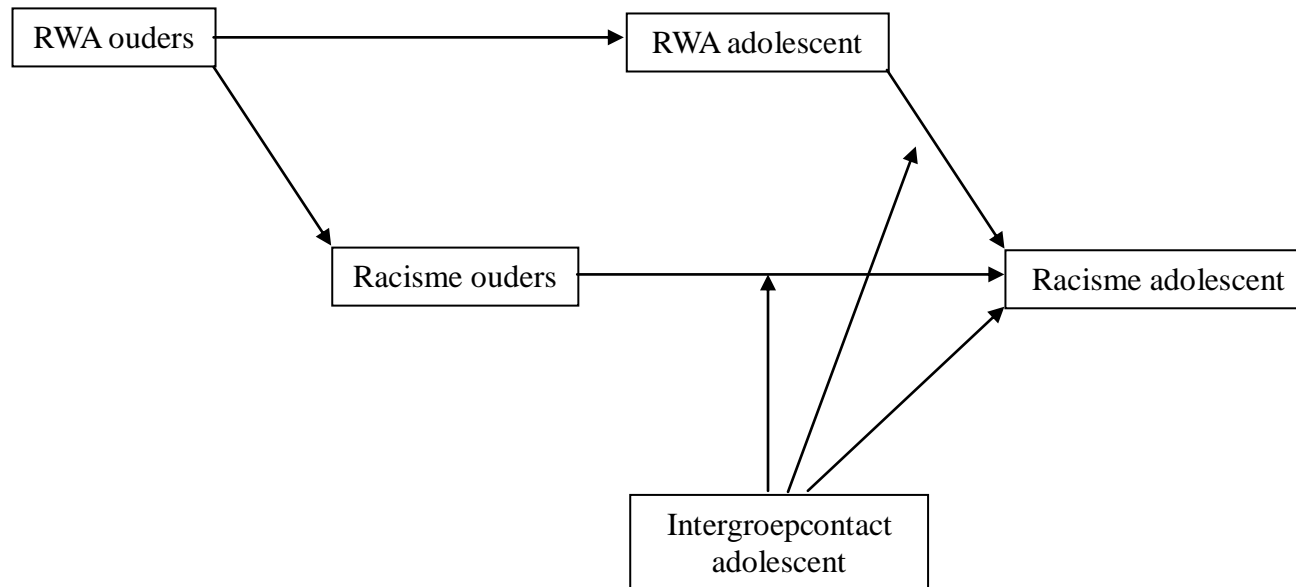
Hypothese 3 stelt dat er een positief verband tussen het RWA van de adolescenten en hun racismescores gevonden zal worden.

Analoog hieraan voorspelt hypothese 4 een positief verband tussen het RWA van de ouders en hun racistische attitudes.

Hypothese 5 voorspelt een positief verband tussen het RWA van de ouders en de mate van racisme van hun kinderen.

Hypothese 6 stelt dat er een negatief verband gevonden zal worden tussen de mate van intergroepcontact dat adolescenten hebben en hun raciale vooroordelen.

Hypothese 7 heeft betrekking op de interactie-effecten. We verwachten dat RWA bij ouders, racistische attitudes van ouders en RWA bij adolescenten enerzijds en het intergroepcontact dat adolescenten hebben anderzijds met elkaar zullen interageren. Hierbij wordt, in lijn met de suggestie van Rodríguez-García en Wagner (2009) en eerder onderzoek van Dhont en Van Hiel (2009; zie ook Hodson et al., 2009), verwacht dat intergroepcontact zal optreden als buffer tegen andere invloeden op racisme. Meer specifiek verwachten we dus dat het verband tussen RWA van de ouders en raciale vooroordelen bij adolescenten minder sterk zal zijn naarmate de adolescenten meer contact hebben met allochtonen (7a); dat het verband tussen racisme bij ouders en racisme bij adolescenten minder sterk zal zijn naar gelang de adolescenten meer contact hebben met allochtonen (7b); en dat het verband tussen RWA en racisme bij adolescenten minder sterk zal zijn naarmate er meer sprake is van intergroepcontact (7c). Bovendien wordt verwacht dat de interactie tussen het RWA van de ouders en intergroepcontact dat hun kinderen hebben, die hypothese 7a veronderstelt, kan verklaard worden door de interacties uit hypothesen 7b en 7c, zijnde de interacties van intergroepcontact met respectievelijk de mate van racisme van de ouders en het RWA van de adolescenten (7d). Zoals eerder besproken werd en tevens te zien is in figuur 2, zijn het RWA van de adolescent en de mate van racisme bij de ouders immers de twee grote paden die in de literatuur worden voorgesteld waarlangs de ouders vanuit hun autoritarisme de mate van racisme bij hun kinderen beïnvloeden.

Figuur 2. Model van de verwachte relaties tussen RWA en racisme van ouders en adolescenten en de modererende invloed van intergroepcontact.

METHODE

2.1 Participanten

De data voor dit onderzoek werd door twee thesisstudenten verzameld. Hiervoor werd contact opgenomen met verschillende middelbare scholen in Vlaanderen, meerbepaald in de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen. Vervolgens ontvingen de gerekruteerde (autochtone) leerlingen drie enveloppen met elk een bundeltje van vragenlijsten, waarvan ze één zelf diende in te vullen, één door een van de ouders en één door een goede vriend of vriendin ingevuld moest worden. Deze laatste werd niet gebruikt in dit onderzoek, maar de data werd wel opgenomen in een andere studie. Elke bundel werd voorzien van een inleidende brief met instructies, contactgegevens en een informed consent formulier. Ook werden anonimiteit en confidentialiteit gegarandeerd en werden algemene gegevens zoals leeftijd, geslacht, nationaliteit, religieuze overtuiging, burgerlijke stand (van de ouders) en opleidingsniveau bevraagd. Zekerheidshalve werd er nog eens in een aparte vraag nagegaan of de adolescent of zijn/haar ouders van Turkse of Marokkaanse afkomst zijn. Na het invullen van de vragenlijst, werd deze door de ouder en vriend(in) in een gesloten enveloppe terugbezorgd aan de leerling, die de drie enveloppen op zijn/haar beurt teruggaf aan de thesisstudent die hem of haar benaderde.

Op die manier werd een totale steekproef ($N = 99$) bijeen gebracht van autochtone Belgen (en één Nederlander) zonder migratieachtergrond, waarvan 37 mannelijke (37.4 %) en 61 vrouwelijke (61.6 %) leerlingen uit het secundair onderwijs. Daarnaast was er één adolescent die zijn of haar geslacht niet specificeerde. De gemiddelde leeftijd van de deelnemende adolescenten bedroeg 16.65 jaar ($SD = 0.85$). Eén adolescent vulde zijn of haar leeftijd niet in.

79 (79.8 %) van de deelnemende adolescenten gaf aan een richting uit het Algemeen secundair onderwijs te volgen. Daarnaast zaten er 16 leerlingen (16.2 %) in het Technisch secundair onderwijs en volgden 3 adolescenten (3.0 %) een richting in het Beroepssecundair Onderwijs. Opnieuw ontbreekt deze informatie voor één adolescent.

Ook nam er voor elke adolescent een ouder deel aan het onderzoek. Deze groep bestond opnieuw uit autochtone Belgen (en één Nederlander), waarvan 27 mannen (27.3%) en 72 vrouwen (72.7 %). Hun gemiddelde leeftijd was 46.87 jaar (SD = 3.60). Daarnaast werd ook de burgerlijke stand bevraagd. 6 ouders (6.1 %) gaven aan alleenstaand te zijn, 72 personen (72.7 %) verklaarden getrouwd te zijn en 13 ouders (13.1 %) bleken samenwonend te zijn. Verder gaf één persoon (1.0 %) aan weduwnaar te zijn en 7 ouders (7.1 %) rapporteerden gescheiden te zijn. Wat het opleidingsniveau van de deelnemende ouders betreft, maakten 3 ouders (3.0 %) enkel het lager onderwijs af, 6 ouders (6.1 %) enkel het lager secundair onderwijs en 30 personen (30.3 %) behaalde een diploma van het hoger secundair onderwijs. Voorts gaven 42 personen (42.4 %) aan in het bezit te zijn van een diploma hoger onderwijs van het korte type, 8 ouders (8.1 %) behaalde een diploma hoger onderwijs van het lange type en 9 ouders (9.1 %) vervulde een universitaire opleiding. Eén ouder gaf haar opleidingsniveau niet aan.

2.2 Meetinstrumenten

Zoals reeds vermeld werd, ontvingen de gerekruteerde leerlingen drie enveloppen met elk een bundeltje van vragenlijsten, waarvan ze één zelf diende in te vullen, één door een van de ouders en één door een goede vriend of vriendin ingevuld moest worden. Elk van deze bundels werd samengesteld uit verschillende schalen, die verscheidene factoren meten. Zo werd er gepeild naar racisme, RWA, en verschillende factoren met betrekking tot intergroepcontact. De bundel die bestemd was voor de goede vriend(in) van de adolescent werd niet gebruikt in het huidige onderzoek. Daarom zullen in wat volgt enkel de schalen die afgenomen werden bij de adolescent en zijn of haar ouder besproken worden. Alle schalen die werden gebruikt in het huidige onderzoek zijn bovendien terug te vinden in bijlage.

2.2.1 Racisme

Bij zowel de adolescent zelf als bij de ouder werden twee vormen van hedendaags racisme gemeten met behulp van een 7-punten Likertschaal (1 = ‘Helemaal oneens’, 7 = ‘Helemaal eens’): modern en subtiel racisme. Hiervoor werd gebruik gemaakt van vertaalde en aangepaste versies van de modern racismeschaal (McConahay, 1986; zie ook Dhont, Cornelis & Van Hiel, 2010) en de subtiel racismeschaal (Pettigrew & Meertens, 1995; zie ook Van Hiel & Mervielde, 2005). Deze beide schalen werden vervolgens gecombineerd en omgerekend naar één algemene score voor racisme.

De schaal voor modern racisme bestaat uit negen items die samen drie facetschalen vormen: ontkenning van discriminatie tegen minderheden (drie items; e.g., “Discriminatie tegenover allochtonen is geen probleem meer in België”), vijandigheid tegenover de eis van minderheden om gelijke rechten (drie items; e.g., “Allochtonen worden te veeleisend in hun streven naar gelijke rechten”) en verontwaardiging door speciale maatregelen voor immigranten (drie items; e.g., “Allochtonen krijgen te weinig positieve aandacht in de media”; omgekeerd gescoord). In het geval van de adolescenten was deze schaal voldoende intern consistent met Cronbach’s $\alpha = .79$. Voor de ouders werd een goede interne consistentie gevonden van Cronbach’s $\alpha = .81$.

De subtiel racismeschaal bestaat uit acht items waarvan de ene helft traditionalisme meet (e.g., “Allochtonen leren aan hun kinderen waarden en vaardigheden die hun kansen op succes in onze maatschappij beperken”), en de andere helft instaat voor ontkenning van positieve emoties (e.g., “Ik bewonder de allochtone gemeenschap die hier in harde omstandigheden leeft”; omgekeerd gescoord). Voor deze schaal werd opnieuw een voldoende interne consistentie gevonden in het geval van de adolescenten, met Cronbach’s $\alpha = .79$, en een goede interne consistentie voor de afname bij de ouders, met Cronbach’s $\alpha = .84$.

Bij het combineren van beide schalen tot één algemene score voor racisme ging de interne consistentie van de items omhoog met Cronbach’s $\alpha = .87$ voor de adolescenten en Cronbach’s $\alpha = .89$ voor hun ouders.

2.2.2 RWA

Ook werd een verkorte RWA-schaal afgenomen die bestaat uit elf items (Altemeyer, 1981, vertaald door Meloen, 1991) waarop mensen op een 5-punten Likertschaal konden aangeven in welke mate ze zich konden vinden in de gegeven stelling (1 = 'Helemaal oneens', 5 = 'Helemaal eens'). Enkele voorbeelden van deze items zijn: "Jonge mensen krijgen soms opstandige ideeën, maar als zij ouder worden, horen zij daar overheen te groeien"; "In deze onrustige tijden moeten wetten zonder medelijden worden uitgevoerd, speciaal als we met oproerkraaiers en revolutionairen te maken hebben die actievoeren"; "Wanneer iemand buiten de lijnen gaat, is een goede, strenge straf de beste manier om hem/haar het juiste van het foute te leren onderscheiden"; "In deze gecompliceerde wereld kan je alleen maar leven als je vertrouwt op experts en specialisten" en "Goede leiders de het volk respecteren en steunen, moeten strikt, streng en veeleisend zijn". Deze schaal werd afgenomen bij de adolescenten en hun ouders en bleek in beide gevallen voldoende intern consistent te zijn, met respectievelijk Cronbach's $\alpha = .69$ en $= .81$.

2.2.3 Intergroepcontact

Wat intergroepcontact betreft werd de mate van positief contact bevraagd. Hiervoor werd gebruik gemaakt van de intergroepcontact meting van Dhont en Van Hiel (2009), die ze baseerden op Islam en Hewstone (1993). Er werden voor de adolescenten telkens vier items voorzien die dienden gescoord te worden op een 7-punten Likertschaal (1 = 'Nooit', 7 = 'Heel vaak'). De vier items met betrekking tot positief contact waren de volgende: (1) "Hoe vaak heb je vriendschappelijk contact met allochtonen?"; (2) "Hoe vaak heb je constructief contact met allochtonen?"; (3) "Hoe vaak heb je positieve ervaringen met allochtonen?" en (4) "Hoe vaak heb je aangenaam contact met allochtonen?". De items hadden een sterke interne consistentie, met Cronbach's $\alpha = .92$.

3 RESULTATEN

3.1 Beschrijvende statistieken en correlaties

De gemiddelde waarden en standaarddeviaties van elke gebruikte variabele worden weergegeven in tabel 1. Ook zijn in deze tabel de betrouwbaarheidscoëfficiënten (Cronbach's alpha) voor elke schaal terug te vinden. Tenslotte geeft de tabel de correlatiematrix tussen de variabelen weer.

De gemiddelde RWA- en racismescores van zowel de adolescenten als van de ouders lagen rond het middelpunt van de schaal. Ook op de schaal die positief contact bij de adolescenten meet, lag het gemiddelde rond het middelpunt van de schaal.

Uit de correlatiematrix kunnen we afleiden dat de racismescores van de adolescenten significant positief gerelateerd zijn aan die van hun ouders, zoals eerder onderzoek reeds bevestigde (e.g., Duriez & Soenens, 2009; Rodríguez-García & Wagner, 2009). Deze bevinding ondersteunt hypothese 1. Ditzelfde werd gevonden voor de RWA-scores van beide groepen. Ook dit ligt binnen de verwachtingen gebaseerd op eerder onderzoek (e.g., Duriez & Soenens, 2009; Duriez et al., 2008), zoals die geformuleerd werden in hypothese 2.

Voorts werd ook ondersteuning gevonden voor hypothese 3, daar er een significant positief verband waargenomen werd tussen de mate van RWA en racisme bij de adolescenten. Overeenkomstig werd ook een dergelijk verband gevonden tussen de mate van RWA en raciale vooroordelen bij de ouders, waardoor we hypothese 4 eveneens bevestigd zien. Deze bevindingen liggen in de lijn van de resultaten van eerdere onderzoeken (e.g., Duriez & Soenens, 2009; Van Hiel & Mervielde, 2002, 2005).

Daarnaast bleken ook de RWA-scores van de ouders significant positief gerelateerd te zijn aan de racismescores van hun kinderen, zoals hypothese 5 voorspelde. Er werd geen significant verband gevonden tussen de RWA-scores van de adolescenten en de racismescores van hun ouders.

Tevens werd een significante, negatieve relatie gevonden tussen de mate van racisme bij de adolescenten en de hoeveelheid positief contact dat ze hebben met allochtonen. Dit bevestigt hypothese 6. Opvallend is echter dat de RWA-scores van de adolescenten significant positief correleerden met de hoeveelheid positief contact. In de literatuur zijn immers voorbeelden te vinden van een negatieve correlatie tussen beide factoren (e.g., Dhont & Van Hiel, 2009), zoals eerder reeds werd besproken.

Hoewel er ook een negatief verband te zien was tussen de mate van racisme bij de ouders en de hoeveelheid positief contact dat hun kinderen hebben met allochtonen, bleek dit niet significant te zijn. Ook de positieve relatie tussen de RWA-scores van de ouders en de hoeveelheid positief contact van hun kinderen werd niet significant bevonden.

Tabel 1. Beschrijvende statistieken en correlatiematrix tussen de variabelen.

	M	SD	α	1	2	3	4	5
1. Racisme adolescenten	3.93	0.72	.87	1.00	.35**	.41**	.38**	-.41**
2. RWA adolescenten	3.06	0.52	.69		1.00	.17	.54**	.23*
3. Racisme ouders	4.08	0.87	.89			1.00	.44**	-.04
4. RWA ouders	3.15	0.70	.81				1.00	.09
5. Positief contact	3.42	1.34	.92					1.00

* $p < .05$; ** $p < .01$

3.2 Analyse van de hoofd- en moderator-effecten

Om de interactie-effecten tussen enerzijds RWA van de ouders, mate van racisme bij de ouders en de RWA-scores van de adolescenten en anderzijds het positief intergroepcontact dat de adolescenten hebben op de mate van racisme bij de adolescenten te onderzoeken, werd een hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd (Aiken & West, 1986). Hierbij werd gebruik gemaakt van de gecentreerde scores van de

onafhankelijke variabelen (intergroepcontact, RWA ouders, Racisme ouders, RWA adolescenten). Ook de interactietermen tussen deze variabelen werden berekend met de gecentreerde scores. Vervolgens werden er vier hiërarchische regressiemodellen onderzocht. Het eerste model bestond eruit de interactie tussen intergroepcontact en RWA van de ouders te onderzoeken (Model 1). In een eerste blok werden intergroepcontact en RWA van de ouders opgenomen, de interactie tussen beiden werd opgenomen in het tweede blok. Het tweede model was opgebouwd om de interactie tussen intergroepcontact en de mate van racisme bij de ouders na te gaan (Model 2). De opbouw van dit model was analoog aan het eerste. Het derde model had de bedoeling om de interactie tussen intergroepcontact en RWA van de adolescent zelf in kaart te brengen (Model 3). Ook voor dit model was de opbouw ervan analoog aan model 1 en 2. Voor het vierde en laatste model werden alle variabelen en hun interacties tegelijkertijd opgenomen (Model 4). In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de gestandaardiseerde β -coëfficiënten met bijbehorende t-waarden voor alle blokken van de vier getoetste modellen.

Wat de eerste drie modellen betreft bleek het hoofdeffect van positief contact met allochtonen steevast significant. Het verband verliep in de verwachte richting: meer positief intergroepcontact leidde tot minder racisme. Analoog aan de reeds eerder besproken correlatie, was in het eerste model het hoofdeffect van het RWA van de ouders significant positief gerelateerd aan racisme van hun kinderen. Hoe hoger de RWA-score van de ouders is, hoe sterker de raciale vooroordelen dus aanwezig zullen zijn bij de adolescenten. Dit gegeven ligt bijgevolg in de lijn van hypothese 5. In het tweede model bleek er ook een significant hoofdeffect te zijn van het racisme van de ouders. Hier geldt: hoe sterker de raciale vooroordelen bij de ouders, hoe sterker het racisme bij de adolescenten. Deze bevinding biedt bijkomstige ondersteuning voor hypothese 1. Ook het hoofdeffect van het RWA van de adolescent in het derde model bleek, analoog aan de reeds eerder besproken correlatie, significant te zijn. Er is sprake van een positief verband: een hoge RWA-score bij de adolescenten zal leiden tot sterkere raciale vooroordelen. Deze resultaten ondersteunen hypothese 3.

Tabel 2. Gestandaardiseerde coëfficiënten voor hoofd- en interactie-effecten van de modellen met positief contact en RWA van de ouders (model 1), positief contact en racisme van de ouders (model 2), positief contact en RWA adolescent (model 3) en een model waarin alle variabelen opgenomen werden (model 4).

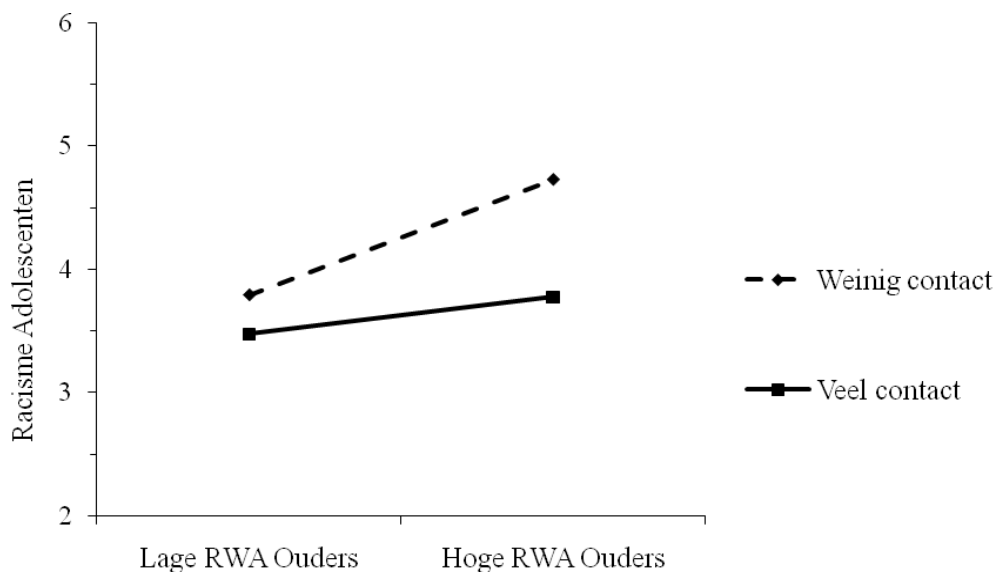
Model	Variabelen	Blok 1		Blok 2	
		Gestand.		Gestand.	
		coëfficiënten (β)	t	coëfficiënten (β)	t
1	Positief contact	-.45***	-5.38	-.44***	-5.47
	RWA ouders	.43***	5.11	.43***	5.34
	Pos. contact x RWA ouders			-.21**	-2.67
2	Positief contact	-.39***	-4.62	-.40***	-4.94
	Racisme ouders	.39***	4.63	.37***	4.57
	Pos. contact x Racisme ouders			-.23**	-2.80
3	Positief contact	-.51***	-6.21	-.48***	-6.04
	RWA adolescent	.47***	5.67	.45***	5.66
	Pos. contact x RWA adolescent			-.26**	-3.36
4	Positief contact	-.47***	-6.46		
	RWA ouders	.16 [†]	1.73		
	Pos. contact x RWA ouders	-.05	-0.63		
	Racisme ouders	.23**	2.89		
	Pos. contact x Racisme ouders	-.16*	-2.09		
	RWA adolescent	.30**	3.48		
	Pos. contact x RWA adolescent	-.17*	-2.04		

[†] $p = .09$; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Ook voor de moderator-effecten werd er in de drie eerste modellen een significant negatief verband gevonden. Vervolgens werd er gebruik gemaakt van simple slope analyses om zo de precieze aard van de interactie-effecten in kaart te brengen. Hierbij werd een onderscheid gemaakt tussen een hoge en lage mate van intergroepcontact, respectievelijk 1 SD boven en onder het gemiddelde van de

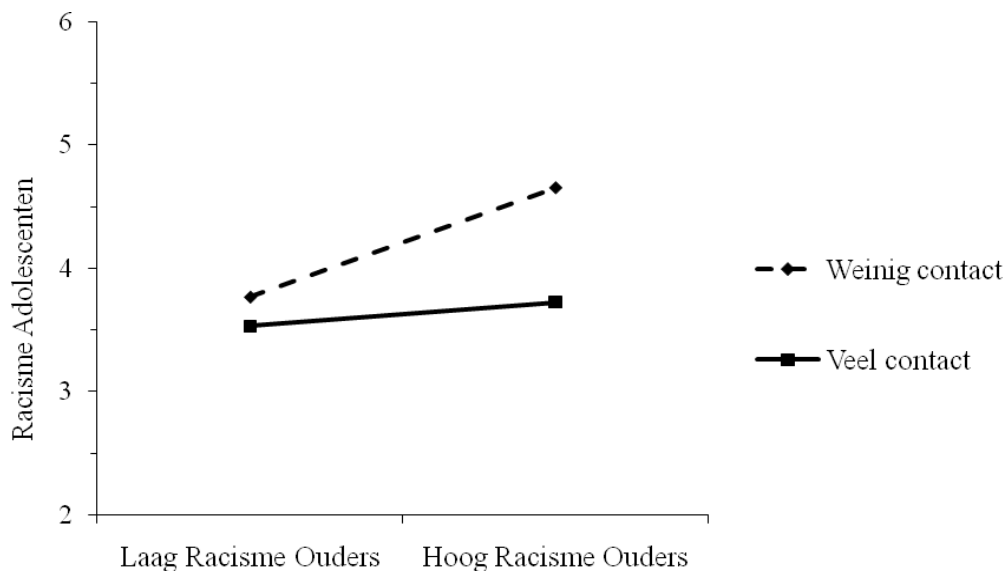
steekproef. Aansluitend werden met deze waarden de hiërarchische regressieanalyses opnieuw uitgevoerd.

Ten eerste werd het effect van het RWA van de ouders op racisme bij de adolescenten nagegaan bij hoge en lage mate van intergroepcontact. Het eerste model dat getoetst werd kwam significant beter overeen met de data nadat het interactie-effect toegevoegd werd. De proportie verklaarde variantie van het model nam immers toe met 4.6 % nadat in het tweede blok de interactieterm opgenomen werd (ΔR Square = .046 en $\Delta F(1,95) = 7.102, p < .01$). Figuur 3 biedt een grafische weergave van dit interactie-effect. De simple slope analyse toonde een zwakkere relatie tussen beide variabelen bij een hoge hoeveelheid contact met allochtonen, die bovendien slechts marginaal significant bleek te zijn, dan bij een lage hoeveelheid contact, met respectievelijk $\beta = .21, p < .08$ en $\beta = .65, p < .001$. Deze resultaten liggen in de lijn van de verwachtingen zoals geformuleerd in hypothese 7a.

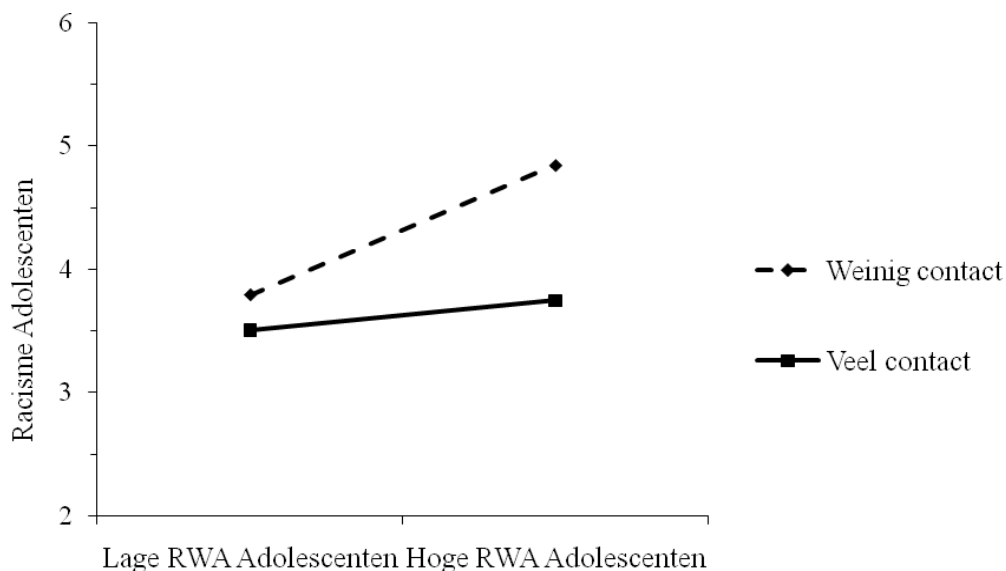
Figuur 3. Het interactie-effect uit Model 1 tussen het RWA van de ouders enerzijds en intergroepcontact anderzijds op racisme bij de adolescenten. De waarden opgenomen in deze grafiek representeren waarden die één standaarddeviatie onder (laag/weinig) of boven (hoog/veel) het gemiddelde van de respectievelijke variabele liggen.

Daarna werd hetzelfde gedaan voor het effect van de mate van racisme bij de ouders. Model 2 slaagde er met ΔR Square = .052 en $\Delta F(1,95) = 7.821$, $p < .01$ eveneens beter in om de variantie in de afhankelijke variabele te verklaren nadat het interactie-effect opgenomen werd in het tweede blok. Hier toonde de simple slope analyse wederom een zwakkere relatie indien de adolescent veel contact heeft met allochtonen dan indien er slechts weinig contact met de uitgroep plaatsvindt. Dit keer was er geen significant verband meer tussen beide variabelen indien er sprake is van een grote hoeveelheid intergroepcontact, met $\beta = .14$, n.s. voor de hoogscoorders voor contact en $\beta = .61$, $p < .001$ voor diegenen met een lage score voor contact. Dit gegeven levert evidentie voor hypothese 7b. Figuur 4 biedt opnieuw een grafische weergave van het interactie-effect tussen het racisme van de ouders en intergroepcontact op racisme bij de adolescenten.

Figuur 4. Het interactie-effect uit Model 2 tussen het racisme van de ouders enerzijds en intergroepcontact anderzijds op racisme bij de adolescenten. De waarden opgenomen in deze grafiek representeren waarden die één standaarddeviatie onder (laag/weinig) of boven (hoog/veel) het gemiddelde van de respectievelijke variabele liggen.

Tenslotte werd het effect van het RWA van de adolescenten vergeleken bij hoog- en laagscorers voor intergroepcontact. Met ΔR Square = .066 en $\Delta F(1,95) = 11.302$, $p = .001$ voor het tweede blok in het derde model, geldt ook hier dat het interactie-effect een significante meerwaarde had voor het model. Deze interactie wordt grafisch voorgesteld in figuur 5. Ook hier werd een gelijkaardig effect gevonden, waarbij nogmaals een zwakkere, niet-significante relatie gevonden werd indien de adolescent veel contact heeft met allochtonen dan bij een lage hoeveelheid intergroepcontact, met respectievelijk $\beta = .17$, n.s. en $\beta = .73$, $p < .001$. Dit bevestigt hypothese 7c.

Figuur 5. Het interactie-effect uit Model 3 tussen het RWA van de adolescenten enerzijds en intergroepcontact anderzijds op racisme bij de adolescenten. De waarden opgenomen in deze grafiek representeren waarden die één standaarddeviatie onder (laag/weinig) of boven (hoog/veel) het gemiddelde van de respectievelijke variabele liggen.

Samenvattend kunnen we stellen dat de drie eerste modellen significant beter overeenkwamen met de data nadat de interactie-effecten toegevoegd werden. Hierbij zien we hypothese 6 opnieuw ondersteund, daar er evidentie is dat de interactie-effecten de predictieve waarde van de modellen verhogen.

Voor model 4, waarin alle variabelen en hun interacties uit de vorige modellen in het eerste blok werden opgenomen, zien we echter dat de interactie tussen intergroepcontact en het RWA van de ouders als predictor niet langer significant is. De overige twee interacties, die tussen intergroepcontact en respectievelijk het racisme van de ouders en het RWA van de adolescent, blijven wel een significante invloed uitoefenen. Het hoofdeffect van het RWA van de ouders is marginaal significant in dit model.

4 DISCUSSIE

Bij dit onderzoek werden verschillende klassieke onderzoekstradities naar racisme verenigd. Een eerste stroming binnen de literatuur gaat ervan uit dat onderliggende, persoonsgebonden factoren ervoor zorgen dat sommige mensen meer geneigd zijn om raciale vooroordelen te hebben of te ontwikkelen dan anderen. Binnen deze stroming wordt Rechts Autoritarisme (RWA) als een van de belangrijkste intrapersonlijke predictoren van racisme gezien. Hieraan werd ook een interpersoonlijke en situationele dimensie gekoppeld door de intergenerationele transmissie van deze sociaal-ideologische attitude te onderzoeken. Ten slotte werd ook de onderzoekstraditie van de contacthypothese betrokken door de mate van contact met allochtonen in rekening te brengen.

De huidige studie had dan ook als doelstelling om de intergenerationele transmissie na te gaan van racisme en RWA. Bovendien werd het effect van intergroepcontact op deze overdracht van raciale vooroordelen van ouders naar kinderen onderzocht. Daarbij werd op theoretische basis verwacht dat intergroepcontact in interactie zou treden met het RWA van de ouders, racistische attitudes van de ouders en het RWA van de adolescenten, en zo de relaties tussen deze factoren en racisme bij adolescenten zou modereren.

In deze discussie zullen allereerst de resultaten van de huidige studie worden besproken waarbij teruggekoppeld wordt naar de literatuur. Vervolgens worden de beperkingen van het huidig onderzoek onder de loep genomen en worden suggesties aangedragen voor toekomstig onderzoek. Tenslotte wordt een algemene conclusie geformuleerd en wordt er kort ingegaan op de praktische implicaties van de bekomen resultaten.

4.1 Onderzoeksresultaten

4.1.1 Intergenerationele similariteit in racisme en RWA

De positieve correlatie tussen de mate van racisme bij ouder en kind die in de huidige studie gevonden werd, is volgens Cohen's (1988) indeling inzake correlatiecoëfficiënten matig te noemen. Het verband bleek bovendien sterk significant te zijn. Hieruit valt af te leiden dat hoe sterker het racisme van de ouders is, hoe sterker de raciale vooroordelen van hun adolescente kinderen zullen zijn. Deze similariteit tussen beide generaties ligt in de lijn van de vooropgestelde verwachtingen die gemaakt werden op basis van ontwikkelingstheorie en eerder onderzoek (e.g., Duriez & Soenens, 2009; Rodríguez-García & Wagner, 2009; Sinclair et al., 2005). Ook deze auteurs vonden immers een duidelijke intergenerationele gelijkenis met betrekking tot racisme. Hiervoor werden in de literatuur reeds verscheidene verklaringen en mediators geopperd. Op het eerste zicht lijkt het aannemelijk dat ouders hun kinderen direct en doelbewust aanleren om te discrimineren. Dit idee vond echter weinig ondersteuning in de wetenschappelijke literatuur (Katz, 2003). Ook Allport (1954) was overigens de mening toegedaan dat raciale vooroordelen thuis hun oorsprong vinden, maar zag het eerder als iets dat indirect opgevangen wordt dan dat het expliciet wordt aangeleerd. Later werden ook factoren zoals de mate waarin kinderen zich identificeren met hun ouders en hun normen en waarden internaliseren als mogelijke moderatoren gezien (Rodríguez-García & Wagner, 2009; Sinclair et al., 2005).

Daarnaast werd er in eerder onderzoek ook een intergenerationele similariteit in RWA ontdekt. Hiervoor werden reeds meermaals sterke verbanden gevonden, met correlaties rond .40 (e.g.; Altemeyer, 1988; Duriez et al., 2008; Duriez & Soenens, 2009). Op basis van deze bevindingen werden ook hiervoor in de huidige studie sterke gelijkenissen verwacht tussen ouders en adolescenten. Bij de vergelijking van de RWA-scores tussen ouders en adolescenten werd in dit onderzoek zelfs een sterk positief verband met een correlatie van meer dan .50 gevonden.

Duriez en Soenens (2009) concludeerden eerder al dat deze significante overeenkomst in RWA grotendeels verantwoordelijk bleek te zijn voor de gelijkenissen

met betrekking tot racisme, waarbij ze de mogelijkheid uitsloten dat de gelijkenis in RWA een gevolg is van een directe invloed van het racisme van de ouders. Dit lijkt er op te wijzen dat de overdracht van fundamentele ideologische factoren in belangrijke mate aan de basis ligt van de intergenerationele transmissie van racisme.

Verschillende onderzoekers toonden reeds de voorspellende waarde van RWA voor verscheidene vormen van racisme aan (e.g., Van Hiel & Mervielde, 2002; Zakrisson, 2005). Ook in het huidige onderzoek was een sterk significant positief verband tussen beide variabelen te zien. Dit geldt zowel voor de ouders als voor de adolescenten, met matig tot sterke correlaties. Bovendien werd in het huidig onderzoek tevens een matig, doch sterk significant verband gevonden tussen de RWA-score van de ouders en de mate van racisme bij hun kinderen.

4.1.2 Effecten van intergroepcontact

Naast de invloed van ouders op de raciale attitudes van hun kinderen, leek het vele onderzoekers ook aannemelijk dat er voor de meer algemene sociale omgeving waaraan iemand wordt blootgesteld een belangrijke rol is weggelegd. Met name de contacthypothese vond hieromtrent veel bijval.

Op basis van de suggestie van Rodríguez-García en Wagner (2009) en eerder onderzoek van Dhont en Van Hiel (2009; zie ook Hodson et al., 2009) werd in het huidig onderzoek verondersteld dat intergroepcontact als een buffer zou fungeren tegen andere invloeden op racisme. Er werd met andere woorden verwacht dat intergroepcontact in interactie zou treden met het RWA van ouders, racistische attitudes van ouders en het RWA van adolescenten, en zo de relaties tussen deze factoren en racisme bij adolescenten zou modereren.

Bij de hiërarchische regressieanalyse die voor de huidige studie werd uitgevoerd bleek dit inderdaad zo te zijn voor de eerste drie modellen, waarin telkens één predictor in combinatie met intergroepcontact werd opgenomen. Steevast werd hierbij een zeer sterk significant verband gevonden tussen intergroepcontact en het racisme van de adolescenten. Ook de interactietermen bleken een significante meerwaarde te bieden voor elk van de drie modellen.

De simple slope analyses die vervolgens werden uitgevoerd, bevestigden de suggestie van Rodríguez-García en Wagner (2009). Indien de adolescenten veel contact hadden met allochtonen, werden hun raciale vooroordelen minder gestuurd door hun eigen mate van RWA, en het RWA en racisme van hun ouders. Hierbij kwamen zelfs weinig tot geen significante relaties aan het licht.

Wanneer alle predictoren en hun interacties tegelijk in rekening werden gebracht, had de interactie tussen intergroepcontact en het RWA van de ouders echter geen significante invloed meer op de mate van racisme bij de adolescenten. Bovendien bleek het hoofdeffect van het RWA van de ouders nog slechts marginaal significant te zijn. De overige twee interacties, tussen intergroepcontact en respectievelijk het racisme van de ouders en het RWA van de adolescenten, bleven wel een significante invloed uitoefenen. Ook het hoofdeffect van intergroepcontact bleef hier zeer sterk significant. Hieruit kunnen we afleiden dat de interactie tussen het RWA van de ouders en intergroepcontact verklaard kan worden aan de hand van de resterende twee interacties. De resultaten suggereren bijgevolg dat de invloed van het RWA van de ouders op de mate van racisme bij de adolescenten twee maal gebufferd wordt en dat beide indirecte relaties tussen het RWA van de ouders en het racisme van de adolescenten dus gemodereerd zijn: enerzijds omdat intergroepcontact de invloed van het RWA van de adolescent dempt en anderzijds omdat intergroepcontact het effect van het racisme van de ouders buffert. Voor een grafische voorstelling van deze relaties verwijzen we opnieuw naar figuur 2.

Hoewel Allport (1954) aanvankelijk vermoedde dat het moeilijk zou zijn om door middel van intergroepcontact het sterke effect van individuele factoren te onderdrukken, wordt deze stelling dus opnieuw tegengesproken door de resultaten van de huidige studie (zie ook Dhont & Van Hiel, 2009; Hodson et al., 2009). Ter verklaring van deze gevonden interactie-effecten zijn verschillende mechanismen aan te halen. Zoals eerder reeds gesteld werd, is het mogelijk dat intergroepcontact de affectieve processen die voortkomen uit autoritarisme en aan de basis liggen van vooroordeel beïnvloedt. Hierbij denken we in het bijzonder aan angst en dreigingpercepties (zie ook Dhont & Van Hiel, 2011), maar ook positievere processen zoals het ontstaan van

vertrouwen in de uitgroep (e.g., Hewstone, Cairns, Voci, Hamberger & Niens, 2006; Tausch, Tam, Hewstone, Kenworthy & Cairns, 2007; Turner et al., 2007). Ook Duckitt (2001, 2006) ging ervan uit dat personen met een hoge RWA-score vooral vanuit deze angst en dreigingpercepties raciale vooroordelen zullen ontwikkelen. Eerder onderzoek toonde reeds aan dat dit daadwerkelijk belangrijke mediators zijn in de verbanden tussen zowel intergroepcontact en vooroordeel (Paolini et al., 2004; Stephan et al., 2002; Voci & Hewstone, 2003) als tussen RWA en vooroordeel (Duckitt, 2006; Van Hiel, Cornelis & Roets, 2007).

4.1.3 Besluit resultaten

Zoals reeds verwacht werd op basis van de literatuur, werd een duidelijke intergenerationele similariteit inzake RWA en raciale vooroordelen gevonden. Ook de voorspellende waarde van RWA voor racistische attitudes werd in het huidige onderzoek opnieuw aangetoond, zowel bij de adolescenten als bij hun ouders. Bovendien werd er tevens een matig, doch sterk significant verband gevonden tussen de RWA-score van de ouders en de mate van racisme bij hun kinderen.

Ook de bufferende werking van intergroepcontact kwam nadrukkelijk naar voor in de huidige studie. De invloed van RWA op racistische attitudes bij adolescenten nam duidelijk af indien de adolescent veel positief contact had met allochtonen. Ook werden hun raciale vooroordelen minder gestuurd door het RWA en racisme van hun ouders, indien de adolescent hoog scoorde op intergroepcontact. We kunnen besluiten dat persoonlijke ervaringen met allochtonen een sterkere basis zijn voor de ontwikkeling van raciale attitudes dan de invloed van het racisme en autoritarisme van de ouders en het eigen autoritarisme. Sterker nog, deze eigen ervaringen met allochtonen kunnen de andere invloeden op de ontwikkeling van raciale attitudes zelfs tegengaan.

4.2 Beperkingen en suggesties voor toekomstig onderzoek

Niettegenstaande de bekomen resultaten de bovengenoemde verbanden duidelijk aantonen, dienen ze met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden gelet op de

bependingen van de huidige studie. In wat volgt zullen deze beperkingen verder toegelicht worden. Logischerwijs zijn er immers steeds innovaties denkbaar, die voortvloeien uit de tekortkomingen van het huidig en voorgaand onderzoek. Allereerst spitsen we ons hierbij toe op de methodologische aspecten van de studie, waarna dieper wordt ingegaan op enkele theoretische overwegingen.

4.2.1 Methodologische aspecten

Aard van de studie. Het gaat bij de huidige studie en het leeuwendeel van het reeds gepubliceerde onderzoek om cross-sectionele studies, wat impliceert dat we te maken hebben met correlatieve resultaten. Dientengevolge is het niet mogelijk om causale verbanden en daarmee de richting van de relaties bloot te leggen. Het aanwenden van uitgebreide longitudinale benaderingswijzen kan hiervoor een uitweg bieden, zoals reeds geprobeerd werd in enkele studies (e.g., Dhont et al., in press; Levin et al., 2003).

Desalniettemin blijkt uit de resultaten van verschillende studies, waarbij gebruik gemaakt werd van andere methodes dan de cross-sectionele, dat het causale pad van contact naar vooroordeel even sterk of zelfs sterker is dan dat in de omgekeerde richting (e.g., Brown, Eller, Leeds & Stace, 2007; Dhont et al., in press; Pettigrew, 1997; Van Dick et al., 2004).

Aard van de metingen. Er werd in het huidig onderzoek enkel gebruik gemaakt van zelfrapportageschalen. Deze onderzoeksmethode heeft zo haar eigen specifieke beperkingen, net als elke andere techniek binnen het empirisch onderzoek. Zo worden bij zelfrapportage vaak problemen zoals sociale wenselijkheid, subjectiviteit, antwoordtendensen en onmogelijkheid tot manipulatie van de variabelen aangehaald (e.g., Moskowitz, 1986; Paulhus, 1984; Podsakoff, MacKenzie, Lee & Podsakoff, 2003; Podsakoff & Organ, 1986). Desondanks leek dit toch een geschikte onderzoeksmethode gelet op het doel van de huidige studie. De intentie van het onderzoek was immers om te pijken naar contact met allochtonen in het dagelijkse leven, niet om bijvoorbeeld manipulaties door te voeren. Overigens bleek uit de meta-analyse van Pettigrew en Tropp (2006) dat bij studies naar intergroepcontact maar liefst in 81 % van de gevallen

gebruik wordt gemaakt van zelfrapportagemetingen. Het is per slot van rekening een relatief snelle en goedkope manier om data te verzamelen bij grote samples. Een ander voordeel is het laagdrempelige karakter van deze methode, waardoor respondenten sneller geneigd zullen zijn om persoonlijke informatie te delen (Paulhus & Vazire, 2007).

Niettemin is het niet ondenkbaar dat de invloed van sociale wenselijkheid bij vragenlijststudies vertekende resultaten met zich meebrengt. Indien dit daadwerkelijk het geval is (in het huidig onderzoek en voorgaande studies), is er mogelijk sprake van een overschatting van de hoeveelheid en effecten van intergroepcontact. Een andere mogelijkheid is dat er sprake is van een bias zoals de confirmatieneiging⁷ en dat de percepties en antwoorden omtrent contact met allochtonen juist beïnvloed worden door de mate van vooroordeel dat bij de respondent leeft (zie ook Dhont, Van Hiel, De Bolle & Roets, in press). Er dient immers opgemerkt te worden dat het bij dergelijke metingen van het intergroepcontact gaat om een subjectieve beoordeling van de participanten, eerder dan een objectieve weergave van het daadwerkelijke contact, zo ook in de huidige studie.

Echter, in een recente publicatie van Hewstone, Judd en Sharp (2011), waarin de validiteit van zelfrapportagetechnieken werd nagegaan, werden beoordelingen door observatoren vergeleken met zelfrapportage inzake intergroepcontact. Hierbij werden significante overeenkomsten gevonden tussen beide methoden en werd voor het eerst empirische evidentie aangedragen voor de validiteit van zelfrapporteringsmaten van intergroepcontact (zie ook Dhont et al., in press). Bovendien werden recent ook de longitudinale effecten van zowel zelfrapportage als observatormetingen aangetoond binnen dit onderzoeksveld (Dhont et al., in press).

Wat de meting van racisme betreft zou men bovendien eveneens kunnen opteren voor andere technieken dan zelfrapportage. Hiervoor kunnen bijvoorbeeld fysiologische metingen voor stress, angst of andere emoties aangewend worden. Ook kan er gekeken worden naar reactietijden of kan de gedragscomponent van raciale vooroordelen in rekening gebracht worden.

⁷ De confirmatieneiging of *confirmation bias*, die voor het eerst werd aangetoond door Wason (1960), is het fenomeen waarbij mensen meer gewicht hechten aan de evidentie die hun overtuigingen bevestigt dan aan evidentie die hun overtuigingen in twijfel trekt (Brybaert, 2006).

Samenvattend kunnen we dus stellen dat, ondanks de beperkingen die zelfrapportage met zich meebrengt, er steeds meer evidentie is voor de validiteit van zelfrapportagematen van intergroepcontact. In toekomstig onderzoek kan tegemoet gekomen worden aan de eventuele beperkingen van zelfrapportage door de ontwikkeling van meer objectieve meetmethoden, zoals rapportage door getrainde observatoren, reactietijdmetingen en (psycho-)fysiologische maten.

Doch, dit maakt niet dat zelfrapportage als methode in onderzoek naar vooroordeel en intergroepcontact overboord moet worden gegooid. Het biedt immers de mogelijkheid om te peilen naar de subjectieve, psychologische ervaringen die gepaard gaan met intergroepcontact en uiteraard niet onbelangrijk zijn (Dhont et al., in press).

Steekproeftrekking. Ook met betrekking tot de steekproef die in dit onderzoek gebruikt werd kan men zich bepaalde vragen stellen met betrekking tot generaliseerbaarheid. Zo is de steekproef die gebruikt werd in het huidige onderzoek relatief beperkt ($N = 99$), waardoor de power en representativiteit van het onderzoek in zekere mate gelimiteerd worden. Bovendien werden participanten niet random getrokken uit de volledige populatie, maar werd er gerekend op de welwillendheid van de scholieren en hun ouders om deel te nemen aan het onderzoek. Hierdoor kan een vertekening in de steekproef ontstaan zijn waardoor de representativiteit mogelijks in het gedrang is gekomen.

Daarnaast bleek er sprake te zijn van een onevenwichtigheid in de steekproef van adolescenten met betrekking tot opleidingsniveau. Uit gegevens van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2011) over de schoolbevolking tijdens het schooljaar 2009-2010 blijkt dat 40.2 % van de leerlingen uit de tweede en derde graad van het secundair onderwijs een richting uit het Algemeen secundair Onderwijs volgden, 34.2 % van hen ingeschreven was in het Technisch secundair Onderwijs en 25.6 % het Beroepssecundair Onderwijs volgde. Het overgrote deel van de huidige participanten kwam echter uit het Algemeen Secundair Onderwijs (79.8 %), terwijl Technisch en Beroeps Secundair Onderwijs ondervetegenwoordigd bleken te zijn in dit onderzoek (met respectievelijk 16.2 % en 3.0 %).

Tevens was er een meerderheid van vrouwelijke adolescenten die deelnamen aan de huidige studie. Dit was ook het geval bij de ouders die meewerkten aan het onderzoek,

waarbij het in bijna driekwart van de gevallen (72.7 %) om de moeder van de adolescent ging.

Omwille van bovenstaande gebreken zou de generaliseerbaarheid van de resultaten in het gedrang kunnen komen. Desondanks liggen de resultaten die bekomen werden op basis van deze steekproef wel in de lijn van de eerdere bevindingen die terug te vinden zijn in de literatuur omtrent intergroepcontact, RWA en racisme, wat de geloofwaardigheid van de huidige resultaten verhoogt.

Het essentiële belang van een goede steekproefselectie voor de generaliseerbaarheid van de resultaten kan niet genoeg benadrukt worden. Vaak wordt er in onderzoek echter gebruik gemaakt van steekproeven bestaande uit universiteitsstudenten. Om belemmeringen bij generalisatie naar de gehele populatie te vermijden, is het evenwel belangrijk om bij toekomstig onderzoek een zo heterogeen mogelijke steekproef te gebruiken en participanten uit alle lagen van de bevolking op te nemen. Het is immers niet ondenkbaar dat er een effect van factoren zoals opleidingsniveau zou zijn bij de ontwikkeling van raciale attitudes.

4.2.2 Theoretische overwegingen

Voor dit onderzoek naar de rol van verscheidene factoren in de intergenerationele transmissie van racisme, werd er gekozen om te focussen op enkele specifieke predictoren. De aandacht werd, naast intergroepcontact, vooral gericht op het effect van het autoritarisme van de adolescenten en de invloed die de ouders uitoefenen via hun eigen raciale vooroordelen en autoritarisme. Het is echter vanzelfsprekend dat dit niet de enige elementen zijn die een rol kunnen spelen bij de gelijkenissen inzake racisme tussen ouders en kinderen en dat er mogelijks nog onderliggende factoren en processen aan het werk zijn. Het feit dat deze onderliggende processen niet additioneel onderzocht werden, kan dan misschien ook wel als de belangrijkste beperking van deze studie worden beschouwd. In wat volgt zullen enkele van de buiten beschouwing gelaten factoren kort besproken worden.

Intrapersoonlijke predictoren. Zoals in de inleiding reeds vermeld werd, is Sociale Dominantie Oriëntatie (SDO, Pratto et al., 1994) een concept dat in de literatuur vaak samen met Rechts Autoritarisme aan bod komt als het gaat over vooroordeel en racisme. Toch werd in het huidige onderzoek gekozen om enkel RWA als predictor op te nemen en SDO buiten beschouwing te laten. Op basis van de literatuur kunnen we immers stellen de relatie tussen RWA en verschillende vormen van vooroordeel stabiel lijkt te zijn, ook wanneer er gecontroleerd wordt voor SDO (Zakrisson, 2005). Van Hiel en Mervielde (2005) kwamen bovendien tot de conclusie dat men een beter onderscheid kon maken tussen de verschillende vormen van racisme aan de hand van RWA dan SDO, wat niet verklaard kon worden door het verschil in variantie tussen beide concepten. Zo vonden ze een sterk verband tussen RWA en beide racismevormen die Pettigrew en Meertens (1995) onderscheidden, namelijk subtiel en grof racisme, terwijl SDO enkel gerelateerd bleek te zijn aan de grove variant.

Samenvattend kan men stellen dat RWA en SDO een andere voedingsbodem hebben en via andere processen tot vooroordelen en racisme leiden (e.g., Duckitt, 2001, 2006; Passini, 2008).

Een andere interpersoonlijke predictor die mogelijks een rol kan spelen in het ontstaan van racisme is de mate waarin iemand zich identificeert met de ingroep (e.g., Hodson et al., 2009; Hogg, 2003; Perreault & Bourhis, 1999). Mensen verschillen van nature in de mate van identificatie met specifieke sociale categorieën, zoals bijvoorbeeld “man” of “Europeaan” (Hodson et al., 2009). Onderzoek toonde reeds aan dat deze identificatie een modererende rol speelt bij het ontstaan van vooroordelen en discriminatie (e.g., Hodson, Dovidio & Esses, 2003), en inwerkt op het effect van intergroepcontact op attitudes (Tausch, Tam, Hewstone, Kenworthy & Cairns, 2007).

Invloed van de ouders. Ook wat de invloed van de ouders betreft zijn naast RWA en racisme nog andere factoren te bedenken die mogelijks een rol spelen. Duriez et al. (2008) koppelden bijvoorbeeld de intergenerationele overdracht van RWA aan dimensies van ouderlijke doelpromotie en vonden dat ouders met een hoge RWA-score vooral die doelen bij hun kinderen promoten die autoritaire attitudes bij hun adolescente kinderen aanmoedigen, waardoor de ouders in zekere zin hun eigen attitudes doorgeven aan hun kinderen.

Eerder werd naast de invloed van ouderlijke doelpromotie ook de rol van opvoedingsstijl in de intergenerationele overdracht van RWA onderzocht (Duriez, Soenens & Vansteenkiste, 2007), wat geen eenduidige evidentie opleverde. Bij een cross-sectionele analyse werd immers gevonden dat beide factoren en hun interacties een voorspellende waarde voor RWA hadden, terwijl in een longitudinale studie enkel ouderlijke doelpromotie een significant resultaat opbracht.

Een andere variabele die in eerder onderzoek als moderator aan het licht kwam is de identificatie van het kind met de ouder. Meerdere studies suggereerden dat de raciale attitudes die ouders tot uiting brengen een grotere invloed zullen hebben op de mate van racisme bij kinderen die zich sterk identificeren met hun ouders, dan bij kinderen die zich in mindere mate aan hun ouders spiegelen (e.g., Hardin & Conley, 2001; Hardin & Higgins, 1996; Lowery, Hardin & Sinclair, 2001; Sinclair et al., 2005; Richeson & Ambady, 2003).

Zoals reeds vermeld werd in het gedeelte over de methodologische gebreken van de huidige studie, ging het in het overgrote deel van gevallen (72.7 %) bij de ouders die meewerkten aan dit onderzoek om de moeder van de adolescent. In de literatuur werd echter reeds gesuggereerd dat de invloed van de ouder gemodereerd zou kunnen worden door het geslacht van deze ouder, gezien de verschillende culturele rollen die beide ouders respectievelijk vervullen (Fishbein, 2002). Vooral wanneer het kind opgroeit in een tweoudergezin, zal het door beide ouders en hun respectievelijke normen en waarden beïnvloed worden, hetzij in verschillende mate. Toch zijn de onderzoeksresultaten niet eenduidig. O'Bryan en collega's (2004) vonden bijvoorbeeld dat de moeder een grotere invloed heeft dan de vader als het gaat om raciale vooroordelen. Duriez en Soenens (2009) zagen echter andere resultaten in hun studie en vonden geen significant sterkere overeenkomst tussen moeders en adolescente kinderen dan bij vaders wat raciale vooroordelen betreft. Dit is zeker een onderwerp dat verder uitgediept dient te worden in de toekomst.

Intergroepcontact. Frequent positief contact tussen leden van verschillende groepen wordt in de literatuur beschouwd als een van de meest effectieve strategieën om vooroordelen de kop in te drukken (e.g., Allport, 1954; Brown & Hewstone, 2005; Dovidio, Gaertner & Kawakami, 2003; Pettigrew, 1998). Wat echter

wel als beperking van deze studie gezien kan worden, is het feit dat er enkel rekening werd gehouden met de mate van positief contact dat adolescenten hebben met allochtonen. Eerder zagen we al dat intergroepcontact een sterkere invloed zal uitoefenen bij mensen die vatbaar zijn voor vooroordelen (Dhont & Van Hiel, 2009). Dit brengt echter ook met zich mee dat negatief contact met leden van een uitgroep desastreuze gevolgen kan hebben. De effecten van zowel positief als negatief contact zijn immers het meest uitgesproken bij hoogscorders voor RWA. Dit vertaalde zich in het onderzoek van Dhont en Van Hiel (2009) in de bevinding dat personen met hoge RWA-scores in combinatie met een hoge mate van negatief intergroepcontact de hoogste mate van vooroordeel vertoonden. Bovendien vonden ze dat bij hoogscorders voor RWA de effecten van negatief contact op de mate van vooroordeel groter zijn dan die van positief contact. Deze bevinding heeft evenwel sterke implicaties voor de praktijk. Ze toont immers hoe belangrijk de voorwaarden zijn die Allport (1954) formuleerde om de contacthypothese te doen slagen. Desalniettemin kwamen Pettigrew en Tropp (2006) tot de bevinding dat intergroepcontact zelfs positieve resultaten kan voortbrengen indien niet voldaan wordt aan al deze voorwaarden. We kunnen besluiten dat het vooral bij hoog autoritaire personen van essentieel belang is om zo veel mogelijk rekening te houden met Allports voorwaarden, indien men een wijziging met betrekking tot vooroordelen wenst te bewerkstelligen.

Direct contact met allochtonen is bovendien niet de enige manier om tot een daling in raciale vooroordelen te komen. In de literatuur werden reeds indirecte vormen van contact onderzocht die eveneens een gunstig effect met zich meebrengen. Twee belangrijke voorbeelden daarvan zijn indirect contact (*extended contact*) en ingebeeld contact (*imagined contact*). Uit onderzoeksresultaten blijkt echter dat direct contact een groter effect heeft op de sterkte van attitudes dan indirect contact, maar dat indirect contact op langere termijn ook kan leiden tot sterkere attitudes (Christ et al., 2010; Dhont & Van Hiel, 2011).

Besluit. Samenvattend kunnen we stellen dat, gezien bovenstaande beperkingen, er mogelijkwijs enkele vertekeningen in de huidige resultaten zijn opgetreden. Dit zou dan ook een verklaring kunnen bieden voor een vreemde relatie die aan het licht kwamen in het huidig onderzoek. Hoewel in de literatuur voorbeelden te

vinden zijn van een significant negatieve relatie tussen Rechts Autoritarisme en de hoeveelheid positief intergroepcontact die iemand heeft (e.g., Dhont & Van Hiel, 2009), correleerde de RWA-scores van de adolescenten in de huidige studie significant positief met de door hen aangegeven hoeveelheid positief contact met allochtonen. De overige bekomen resultaten liggen echter wel in de lijn van eerder onderzoek en kunnen wel degelijk als betekenisvolle bevindingen worden beschouwd.

Toekomstig onderzoek doet er echter goed aan om extra aandacht te besteden aan de onderliggende factoren en mechanismen en bij de reductie van racisme door intergroepcontact, de intergenerationele transmissie van racisme en de relaties met individuele verschillen. Bovendien dient men in de toekomst, naast de invloed van de ouders, ook de weerslag van de bredere sociale en maatschappelijke omgeving niet uit het oog te verliezen. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan leeftijdsgenoten, het onderwijs, de media, etc. Ten slotte zijn er tevens enkele recente evoluties (o.a. binnen de contacthypothese, zoals de werking van indirect contact en mentale simulatie van intergroepcontact) die verder uitgediept kunnen en moeten worden.

4.3 Conclusie

Uit de resultaten van dit onderzoek kunnen we enkele besluiten genereren. Ten eerste blijkt RWA ook in deze studie een goede intrapersoonlijke voorspeller te zijn van raciale vooroordelen. Ook de intergenerationele transmissie van zowel RWA als racisme kon gerepliceerd worden. Bovendien werd er eveneens een significant verband gevonden tussen de RWA-score van de ouders en de mate van racisme bij hun adolescente kinderen. Ondanks de sterke verbanden die gevonden werden tussen deze factoren, is hier geen sprake van een deterministische situatie. Indien adolescenten veel positief contact hebben met allochtonen, zal dit in interactie treden met bovengenoemde intrapersoonlijke predictoren. Hierdoor bleken hun effecten sterk af te nemen, tot er zelfs geen of slechts een marginaal significante relatie kon worden vastgesteld tussen de predictor en de mate van racisme. Intergroepcontact trad met andere woorden op als buffer tegen de andere onderzochte invloeden op de ontwikkeling van racisme.

We kunnen besluiten dat de bevindingen van de huidige studie een interessante

bevestiging zijn van eerder geformuleerde vermoedens. Bovendien kunnen ze als aangrijpingspunt fungeren voor verder theoretisch en toegepast onderzoek. Gezien de maatschappelijke relevantie van deze bevindingen, dienen ze bovenal aangewend te worden om praktische interventies uit te werken om uiteindelijk te komen tot een effectieve vorm van racismebestrijding.

REFERENTIES

- About, F. E. (1988). *Children and prejudice*. Oxford: Basil Blackwell.
- About, F. E., & Doyle, A. (1996). Parent and peer influences on children's racial attitudes. *International Journal of Intercultural Relations*, 20, 371–383.
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D., & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper.
- Aiken, L. S., & West, S. G. (1986). *Multiple regression: Testing and interpreting interactions*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Manitoba: University of Manitoba Press.
- Altemeyer, B. (1988). *Enemies of freedom*. London: Jossey Bass.
- Altemeyer, B. (1998). The other 'authoritarian personality'. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 47-92). San Diego, CA: Academic Press.
- Aron, A., & Aron, E. N. (1996). Self and self-expansion in relationships. In G. Fletcher & J. Fitness (Eds.), *Knowledge structures in close relationships: A social psychological approach* (pp. 325-344). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Aron, A., Aron E. N., & Smollan, D. (1992). Inclusion of other in the self scale and the structure of interpersonal closeness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 596-612.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Barker, M. (1984). *The new racism: Conservatives and the ideology of the tribe*. Frederick, MD: Aletheia Press.

- Belga. (2006, 12 mei). Hans Van Themsche aangehouden voor moord en poging tot moord [Elektronische versie]. *Het Nieuwsblad*.
- Bergmann, W., & Erb, R. (1986). Kommunikationslatenz, moral und öffentliche meinung. *Kolner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 38, 223-246.
- Brehm, S. S., Kassin, S., Fein, S., Mervielde, I., & Van Hiel, A. (2006). *Sociale psychologie*. Gent: Academia Press.
- Brown, R., Eller, A., Leeds, S., & Stace, K. (2007). Intergroup contact and intergroup attitudes: A longitudinal study. *European Journal of Social Psychology*, 37, 692-703.
- Brown, R., & Hewstone, M. (2005). An integrative theory of inter- group contact. *Advances in Experimental Social Psychology*, 37, 255-343.
- Brybaert, M. (2006). *Psychologie*. Gent: Academia Press.
- Cameron, L., Rutland, A., Brown, R., & Douch, R. (2006). Changing children's intergroup attitudes towards refugees: Testing different models of extended contact. *Child Development*, 77, 1208-1219.
- Carlson, J. M., & Iovini, J. (1985). The transmission of racial attitudes from fathers to sons: A study of Blacks and Whites. *Adolescence*, 20, 233-237.
- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (n.d.). *De antidiscriminatiewet van 10 mei 2007*. Bezocht op 20 juli, 2010, <http://www.diversiteit.be/?action=onderdeel&onderdeel=63&titel=De+antidiscriminatiewet+van+10+mei+2007>.
- Chatard, A., & Selimbegovic, L. (2008). The Intergenerational Transmission of Social Dominance: A Three-generation Study. *European Journal of Personality*, 22, 541-551.

- Christ, O., Hewstone, M., Tausch, N., Wagner, U., Voci, A., Hughes, J., & Cairns, E. (2010). Direct contact as a moderator of extended contact effects: Cross-sectional and longitudinal impact on out-group attitudes, behavioral intentions, and attitude certainty. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *36*, 1662-1674.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioural sciences*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Crisp, R. J., Stathi, S., Turner, R. N., & Hunsu, S. (2008). Imagined Intergroup Contact: Theory, Paradigm and Practice. *Social and Personality Psychology Compass*, *2*, 1-18.
- Crisp, R. J., & Turner, R. N. (2009). Can imagined interactions produce positive perceptions? Reducing prejudice through simulated social contact. *American Psychologist*, *64*, 231-240.
- Davey, A. G. (1983). *Learning to be prejudiced: Growing up in multi-ethnic Britain*. London: Edward Arnold.
- Deschamps, J. C., & Brown, R. (1983). Superordinate goals and intergroup conflict. *British Journal of Social Psychology*, *22*, 189-195.
- Deslé, E., & Martens, A. (1992). *Gezichten van hedendaags racisme*. Brussel: VUBpress.
- Dhont, K., Cornelis, I., & Van Hiel, A. (2010). Interracial public-police contact: Relationships with police officers' racial and work-related attitudes and behaviors. *International Journal of Intercultural Relations*, *34*, 551-560.
- Dhont, K., & Van Hiel, A. (2009). We must not be enemies: Interracial contact and the reduction of prejudice among authoritarians. *Personality and Individual Differences*, *46*, 172-177.

- Dhont, K., & Van Hiel, A. (2011). Direct contact and authoritarianism as moderators between extended contact and reduced prejudice: Lower threat and greater trust as mediators. *Group Processes & Intergroup Relations*, *14*, 223-237.
- Dhont, K., Van Hiel, A., De Bolle, M., & Roets, A. (in press). Longitudinal intergroup contact effects on prejudice using self- and observer-reports. *British Journal of Social Psychology*.
- Dovidio, J. F., & Gaertner, S. L. (1998). On the nature of contemporary prejudice: the causes, consequences and challenges of aversive racism. In J. Eberhardt & S. T. Fiske (Eds.), *Confronting racism: The problem and the response* (pp. 3-32). Newbury Park, CA: Sage.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., & Kawakami, K. (2003). Intergroup contact: the past, present, and the future. *Group Processes & Intergroup Relations*, *6*, 5-21.
- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 33, pp. 41-113). San Diego, CA: Academic Press.
- Duckitt, J. (2006). Differential effects of right wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from and competitiveness to outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *32*, 684-696.
- Duriez, B., & Soenens, B. (2009). The intergenerational transmission of racism: The role of Right Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation. *Journal of Research in Personality*, *43*, 906-909.
- Duriez, B., Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2007). In Search of the Antecedents of Adolescent Authoritarianism: The Relative Contribution of Parental Goal Promotion and Parenting Style Dimensions. *European Journal of Personality*, *21*, 507-527.

- Duriez, B., Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2008). The intergenerational transmission of authoritarianism: The mediating role of parental goal promotion. *Journal of Research in Personality, 42*, 622-642.
- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M., & Zakrisson, I. (2004). What matters most to prejudice: Big Five personality, Social Dominance Orientation, or Right-Wing Authoritarianism? *European Journal of Personality, 18*, 463-482.
- Epstein, R., & Komorita, S. S. (1966). Childhood prejudice as a function of parental ethnocentrism punitiveness, and outgroup characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology, 3*, 259-264.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Essed, P. (1984). *Alledaags racism*. Amsterdam: Sara.
- European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. (2009). Discrimination in the EU in 2009. *Special Eurobarometer, 317* (Wave 71.2), 1-228.
- Fishbein, H. D. (2002). *Peer prejudice and discrimination: The origins of prejudice*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Freriks, P. (1990, 1 mei). *Franse anti-racisten willen handen vuil maken*. De Volkskrant.
- Fromm, E. (1941). *Escape from freedom*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Gaertner, S. L., & Dovidio, J. (1986). The aversive form of racism. In J. Dovidio & S.L. Gaertner (Eds.), *Prejudice, discrimination, and racism* (pp. 61-89). San Diego, CA: Academic Press.
- Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Rust, M. C., Nier, J. A., Banker, B. S., Ward, C. M., Mottola, G. R., & Houlette, M. (1999). Reducing intergroup bias: Elements of intergroup cooperation. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*, 388-402.

- Hardin, C. D., & Conley, T. D. (2001). A relational approach to cognition: Shared experience and relationship affirmation in social cognition. In G. B. Moskowitz (Ed.), *Cognitive social psychology: The Princeton Symposium on the Legacy and Future of Social Cognition* (pp. 3-17). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Hardin, C. D., & Higgins, E. T. (1996). Shared reality: How social verification makes the subjective objective. In R. Sorrentino, & E. Tory Higgins (Eds.). *Handbook of motivation and cognition* (Vol. 3, pp. 28-84). New York: Guilford Press.
- Hass, G. R., Katz I., Rizzo N., Bailey J., & Eisenstadt D. (1991). Cross-Racial Appraisal as Related to Attitude Ambivalence and Cognitive Complexity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 83-92.
- Hewstone, M., Cairns, E., Voci, A., Hamberger, J., & Niens, U. (2006). Intergroup contact, forgiveness, and experience of “The Troubles” in Northern Ireland. *Journal of Social Issues*, 62, 99-120.
- Hewstone, M., Judd, C. M., & Sharp, M. (2011). Do observer ratings validate self-reports of intergroup contact? A round-robin analysis. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47, 599-609.
- Hodson, G., Dovidio, J. F., & Esses, V. M. (2003). Ingroup identification as a moderator of positive-negative asymmetry in social discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 33, 215-233.
- Hodson, G., Dovidio J. F., & Gaertner, S. L. (2004). The aversive form of racism. In J. L. Chin (Ed.), *The Psychology of prejudice and discrimination: Racism in America* (pp. 119-135). Westport, CT: Praeger Publishers.
- Hodson, G., Harry, H., & Mitchell, A. (2009). Independent benefits of contact and friendship on attitudes toward homosexuals among authoritarians and highly identified heterosexuals. *European Journal of Social Psychology*, 39, 509-525.
- Hogg, M. A. (2003). Social identity. In M. R. Leary, & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 462-479). New York: Guilford.

- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2008). *Social psychology*. Harlow: Prentice Hall.
- Islam, M. R., & Hewstone, M. (1993). Dimensions of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived outgroup variability, and out- group attitude: An integrative model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *19*, 700-710.
- Katz, I., & Hass, R. G. (1988). Racial ambivalence and American value conflict: Correlational and priming studies of dual cognitive structures. *Journal of Personality and Social Psychology*, *55*, 893-905.
- Katz, I., Wackenhut, J., & Hass, R. G. (1986). Racial ambivalence, value duality, and behavior. In J. F. Dovidio & S. L. Gaertner (Eds.), *Prejudice, discrimination, and racism* (pp. 35-59). Orlando, FL: Academic Press.
- Katz, P. A. (2003). Racists or tolerant multiculturalists. How do they begin? *American Psychologist*, *58*, 897-909.
- Kinder, D. R., & Sears, D. O. (1981). Prejudice and politics: Symbolic Racism versus racial threats to the good life. *Journal of Personality and Social Psychology*, *40*, 414-431.
- Kleinpenning, G., & Hagendoorn, L. (1993). Forms of racism and the cumulative dimension of ethnic attitudes. *Social psychology quarterly*, *56*, 21-36.
- Kovel, J. (1970). *White Racism: A Psychohistory*. New York: Pantheon.
- Levin, S., van Laar, C., & Sidanius, J. (2003). The effects of ingroup and outgroup friendships on ethnic attitudes in college: A longitudinal study. *Group Processes and Intergroup Relations*, *6*, 76-92.
- Lippa, R., & Arad, S. (1999). Gender, personality, and prejudice: The display of authoritarianism and social dominance in interviews with college men and women. *Journal of Research in Personality*, *33*, 463-493.
- Lowery, B. S., Hardin, C., & Sinclair, S. (2001). Social influence effects on automatic racial prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*, 842-855.

- McConahay, J. B. (1986). Modern racism, ambivalence, and the Modern Racism Scale. In J. F. Dovidio & S. L. Gaertner (Eds.), *Prejudice, discrimination, and racism* (pp. 91-125). Orlando, FL: Academic Press.
- McConahay, J. B., & Hough, J. C. (1976). Symbolic racism. *Journal of social issues*, 32, 23-45.
- McCourt, K., Bouchard, T. J., Jr., Lykken, D. T., Tellegen, A., & Keyes, M. (1999). Authoritarianism revisited: Genetic and environmental influences examined in twins reared apart and together. *Personality and Individual Differences*, 27, 985-1014.
- Meloen, J. D. (1991). Inventarisatie Nederlandse F-schalen 1959-1990. In P. Scheepers & R. Eisinga (Eds.), *Intolerant en onderdanig* (pp. 186-222). Nijmegen: ITS.
- Moscher, D. L., & Scodel, A. (1960). Relationships between ethnocentrism in children and the ethnocentrism and authoritarianism rearing practices of their mothers. *Child Development*, 31, 369-376.
- Moskowitz, D. S. (1986). Comparison of self-reports, reports by knowledgeable informants, and behavioral observation data. *Journal of Personality*, 54, 294-317.
- Norvell, N., & Worchel, S. A. (1981). A re-examination of the relation between equal status contact and inter-group attraction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 902-908.
- O'Bryan, M., Fishbein, H. D., Ritchey, P. N. (2004). Intergenerational transmission of prejudice, sex role stereotyping, and intolerance. *Adolescence*, 39, 407-426.
- Paolini, S., Hewstone, M., & Cairns, E. (2007). Direct and indirect intergroup friendship effects: Testing the moderating role of the affective-cognitive bases of prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 1406-1420.

- Paolini, S., Hewstone, M., Cairns, E., & Voci, A. (2004). Effects of direct and indirect cross-group friendships on judgments of Catholic and Protestants in Northern Ireland: The mediating role of an anxiety-reduction mechanism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *30*, 770-786.
- Passini, S. (2008). Exploring the Multidimensional Facets of Authoritarianism: Authoritarian Aggression and Social Dominance Orientation. *Swiss Journal of Psychology*, *67*, 51-60.
- Paulhus, D. L. (1984). Two-component models of socially desirable responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, *46*, 598-609.
- Paulhus, D. L., & Vazire, S. (2007). The self-report method. In R. W. Robins, R. C. Fraley, & R. Krueger (Eds.), *Handbook of research methods in personality psychology* (pp. 224-239). New York, NY: Guilford Press.
- Perreault, S., & Bourhis, R. Y. (1999). Ethnocentrism, social identification, and discrimination. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *25*, 92-103.
- Peterson, B. E., & Duncan, L. E. (1999). Authoritarianism of parents and offspring: Intergenerational politics and adjustment to college. *Journal of Research in Personality*, *33*, 494-513.
- Pettigrew, T. F. (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *23*, 173-185.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, *49*, 65-85.
- Pettigrew, T. F., Christ, O., Wagner, U., & Stellmacher, J. (2007). Direct and indirect intergroup contact effects on prejudice: A normative interpretation. *International Journal of Intercultural Relations*, *31*, 411-425.
- Pettigrew, T. F., & Meertens, R. W. (1995). Subtle and blatant prejudice in western Europe. *European Journal of Social Psychology*, *25*, 57-75.

- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*, 751-783.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology, 38*, 922-934.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology, 88*, 879-903.
- Podsakoff, P. M., & Organ, D. W. (1986). Self-reports in organizational research: Problems and prospects. *Journal of Management, 12*, 69-82.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). Social Dominance Orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*, 741-763.
- Reich, W. (1933). *Massenpsychologie des Faschismus*. Copenhagen, Denmark: Verlag für Sexualpolitik.
- Richeson, J. A., & Ambady, N. (2003). Effects of situational power on automatic racial prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology, 39*, 177-183.
- Rodríguez-García, J. M., & Wagner, U. (2009). Learning to be prejudiced: A test of unidirectional and bidirectional models of parent-offspring socialization. *International Journal of Intercultural Relations, 33*, 516-523.
- Rogers, R. W., & Prentice-Dunn, S. (1981). Deindividuation and anger-mediated interracial aggression: Unmasking regressive racism. *Journal of Personality and Social Psychology, 41*, 63-73.
- Sears, D. O. (1988). Symbolic racism. In P. A. Katz & D. A. Taylor (Eds.), *Eliminating racism: Profiles in controversy* (pp. 53-84). New York: Plenum Press.

- Sinclair, S., Dunn, E., Lowery, B. S. (2005). The relationship between parental racial attitudes and children's implicit prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology, 41*, 283-289.
- Stathi, S., & Crisp, R. J. (2008). Imagining intergroup contact promotes projection to outgroups. *Journal of Experimental Social Psychology, 44*, 943-957.
- Stephan, W. G. (1986). The effects of school desegregation: An evaluation 30 years after Brown. In M. J. Saks & L. Saxe (Eds.), *Advances in applied social psychology* (Vol.3, pp. 181-206). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Stephan, W. G., Bonieckie, K. A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S., Jackson, L. A., et al. (2002). The role of threats in the racial attitudes of blacks and whites. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*, 1242-1254.
- Stephan, W. G., & Stephan, C. (1985). Intergroup anxiety. *Journal of Social Issues, 41*, 157-176.
- Stroessner, S. J., & Mackie, D. M. (1993). Affect and perceived group variability: Implications for stereotyping and prejudice. In D.M. Mackie & D. L. Hamilton (Eds.), *Affect, cognition, and stereotyping: Interactive processes in group perception* (pp. 63-86). San Diego, CA: Academic Press.
- Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*, 199-214.
- Tarman, C., & Sears, D. O. (2005). The conceptualization and measurement of symbolic racism. *The Journal of Politics, 67*, 731-761.
- Tausch, N., Tam, T., Hewstone, M., Kenworthy, J., & Cairns, E. (2007). Individual-level and group-level mediators of contact effects in Northern Ireland: The moderating role of social identification. *British Journal of Social Psychology, 46*, 541-556.
- Turner, R. N., & Crisp, R. J. (2010). Imagining intergroup contact reduces implicit prejudice. *British Journal of Social Psychology, 49*, 129-142.

- Turner, R. N., Crisp, R. J., & Lambert, E. (2007). Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. *Group Processes and Intergroup Relations*, *10*, 427-441.
- Turner, R. N., Hewstone, M., & Voci, A. (2007). Reducing explicit and implicit outgroup prejudice via direct and extended contact: The mediating role of self-disclosure and intergroup anxiety. *Journal of personality and social psychology*, *93*, 369-388.
- Turner, R. N., Hewstone, M., Voci, A., & Vonofakou, C. (2008). A test of the extended intergroup contact hypothesis: The mediating role of intergroup anxiety, perceived ingroup and outgroup norms, and inclusion of the outgroup in the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, *95*, 843-860.
- Van Dick, R., Wagner, U., Pettigrew, T. F., Christ, O., Wolf, C., Petzel, T., et al. (2004). Role of perceived importance in intergroup contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, *87*, 211-227.
- Van Hiel, A., Cornelis, I., & Roets, A. (2007). The intervening role of social worldviews in the relationship between the five-factor model of personality and social attitudes. *European Journal of Personality*, *21*, 131-148.
- Van Hiel, A., & Mervielde, I. (2002). Explaining conservative beliefs and political preferences: A comparison of social dominance orientation and authoritarianism. *Journal of Applied Social Psychology*, *32*, 965-976.
- Van Hiel, A., & Mervielde, I. (2005). Authoritarianism and Social Dominance Orientation: Relationships With Various Forms of Racism. *Journal of Applied Social Psychology*, *35*, 2323-2344.
- Van Hiel, A., Pandelaere, M., & Duriez, B. (2004). The impact of need for closure on conservative beliefs and racism: Differential mediation by authoritarian submission and authoritarian dominance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *30*, 824-837.

- Van Laar, C., Levin, S., Sinclair, S., & Sidanius, J. (2005). The effect of university roommate contact on ethnic attitudes and behavior. *Journal of Experimental Social Psychology, 41*, 329-345.
- VandenBoss, G. (2006). *APA Dictionary of Psychology*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Vervaeck, J. (2008). *Emotioneel racisme: de invloed van behoefte aan en expressie van emoties op de relatie tussen sociale attitudes en racisme* (Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling). Universiteit Gent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2011). *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs - schooljaar 2009-2010*. Bezocht op 2 augustus, 2011, http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2009-2010/statistisch%20jaarboek%202009-2010/Statistisch_Jaarboek_2009-2010_Pagina_121-177.pdf.
- Voci, A., & Hewstone, M. (2003). Intergroup contact and prejudice towards immigrants in Italy: The mediational role of anxiety and the moderational role of group salience. *Group Processes and Intergroup Relations, 6*, 37-54.
- Vollebergh, W., & Raaijmakers, Q. (1991). De intergenerationele overdracht van autoritarisme (pp. 61-79). In P. Scheepers, & R. Eisinga (Eds.), *Onderdanig en intolerant: Lacunes en controverses in autoritarisme-studies*. Nijmegen: ITSW.
- Vonk, R. (2003). *Cognitieve sociale psychologie: Psychologie van het dagelijks denken en doen*. Utrecht: LEMMA BV.
- Vonofakou, C., Hewstone, M., & Voci, A. (2007). Contact with out-group friends as a predictor of meta-attitudinal strength and accessibility of attitudes toward gay men. *Journal of Personality and Social Psychology, 92*, 804-820.

- Wagner, U., Christ, O., & Heitmeyerm, W. (in press). Ethnocentrism and bias towards immigrants. In J. F. Dovidio, M. Hewstone, P. Glick, & V. M. Esses (Eds.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination*. Thousand Oakes, CA: Sage.
- Wason, P.C. (1960). On the failure to eliminate hypotheses in a conceptual task. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, *20*, 273-281.
- Whitley, B. E. (1999). Right-wing authoritarianism, social dominance orientation, and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, *77*, 126-134.
- Whitley, B. E., & Lee, S. E. (2000). The relationship of authoritarianism and related constructs to attitudes towards homosexuality. *Journal of Applied Social Psychology*, *30*, 144-170.
- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, *73*, 73-90.
- Zakrisson, I. (2005). Construction of a short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) scale. *Personality and Individual Differences*, *39*, 863-872.

BIJLAGEN

Bijlage 1. Bevraging van algemene gegevens aan de adolescenten.

Gelieve eerst volgende informatie te verstrekken over jezelf.

Wat is je leeftijd?

Wat is je geslacht? 1. Mannelijk 2. Vrouwelijk

Wat is je nationaliteit?

Ben jij of zijn je ouders van Turkse of Marokkaanse afkomst? 1. Ja 2. Nee

Wat is je religieuze overtuiging? 1. Christelijk
 2. Islam
 3. Joods
 4. Ongelovig
 5. Andere:

Welk soort onderwijs volg je? 1. Algemeen Secundair Onderwijs
 2. Technisch Secundair Onderwijs
 3. Beroeps Secundair Onderwijs
 4. Andere:

Bijlage 2. Bevraging van algemene gegevens aan de ouders.

Gelieve eerst volgende informatie te verstrekken over jezelf.

Wat is je leeftijd?

Wat is je geslacht? 1. Mannelijk

2. Vrouwelijk

Wat is je nationaliteit?

Wat is je religieuze overtuiging? 1. Christelijk

4. Ongelovig

2. Islam

5. Andere:

3. Joods

Wat is je burgerlijke stand? 1. Alleenstaand

4. Weduwe / Weduwnaar

2. Getrouwd

5. Gescheiden

3. Samenwonend

Wat is je onderwijsniveau? 1. Lager Onderwijs

4. Hoger Onderwijs Korte Type

2. Lager Secundair Onderwijs

5. Hoger Onderwijs Lange Type

3. Hoger Secundair Onderwijs

6. Universitair Onderwijs

Bijlage 3. Verkorte vragenlijst voor Rechts Autoritarisme (Right-wing Authoritarianism, RWA) (Altemeyer, 1981, vertaald door Meloen, 1991), die werd voorgelegd aan adolescenten en ouders.

Geef aan in welke mate je akkoord gaat met elk van deze stellingen door één van de cijfers te omcirkelen.

helemaal oneens		neutraal		helemaal eens	
1	2	3	4	5	
			Helemaal oneens	Helemaal eens	
Gehoorzaamheid en respect voor het gezag zijn de meest belangrijke deugden die kinderen moeten leren.	1	2	3	4	5
Jonge mensen krijgen soms opstandige ideeën, maar als zij ouder worden horen zij daar overheen te groeien.	1	2	3	4	5
Vriendelijkheid zet leeglopers en criminelen aan om van onze zwakheid te profiteren. Het is dan ook beter om met harde en besliste hand met dergelijke lui om te gaan.	1	2	3	4	5
Tijdens verkiezingen is het toegelaten om zich vragen te stellen en te twijfelen, maar wanneer iemand verkozen is en de leider van ons land wordt, zijn we hem steun en loyaliteit verschuldigd.	1	2	3	4	5
In deze onrustige tijden moeten wetten zonder medelijden worden uitgevoerd, speciaal als we met oproerkraaiers en revolutionairen te maken hebben die actievoeren.	1	2	3	4	5
Wanneer iemand buiten de lijnen gaat, is een goede, strenge straf de beste manier om hem/haar het juiste van het foute te leren onderscheiden.	1	2	3	4	5
Veel van onze omgangsregels over bescheidenheid en seksueel gedrag zijn enkel gewoonten die niet beter of heiliger zijn dan regels die andere mensen volgen.	1	2	3	4	5
Seksuele vergrijpen zoals verkrachting en aanranding verdienen meer dan alleen maar gevangenisstraf; aan misdadigers die zich hieraan schuldig maken behoren bovendien in het openbaar lijfstraffen te worden toegediend.	1	2	3	4	5
Ons nationaal erfgoed en onze gewoonten hebben ons groot gemaakt en sommige mensen zouden meer aangezet moeten worden om er respect voor te betonen.	1	2	3	4	5
In deze gecompliceerde wereld kan je alleen maar leven als je vertrouwt op experts en specialisten.	1	2	3	4	5
Goede leiders die het volk respecteren en steunen, moeten strikt, streng en veeleisend zijn.	1	2	3	4	5

Bijlage 4. Items met betrekking tot positief intergroepcontact uit de intergroepcontactmeting van Dhont en Van Hiel (2009), gebaseerd op Islam en Hewstone (1993), die werden voorgelegd aan adolescenten en ouders.

Hieronder staan een aantal vragen en stellingen over contact en vriendschappen met allochtonen. Met de term allochtonen bedoelen we in dit onderzoek de Turkse en Marokkaanse bevolking in België (en dus de grootste Moslim gemeenschappen in België). Met de term autochtonen worden Belgen van Belgische komaf bedoeld.							
Geef uw antwoord weer door één van de cijfers te omcirkelen.	Nooit			Heel vaak			
Hoe vaak heb je vriendschappelijk contact met allochtonen?	1	2	3	4	5	6	7
Hoe vaak heb je constructief contact met allochtonen?	1	2	3	4	5	6	7
Hoe vaak heb je positieve ervaringen met allochtonen?	1	2	3	4	5	6	7
Hoe vaak heb je aangenaam contact met allochtonen?	1	2	3	4	5	6	7

Bijlage 5. Vertaalde en aangepaste versie van de modern racismeschaal (McConahay, 1986; zie ook Dhont, Cornelis & Van Hiel, 2010), die werd voorgelegd aan adolescenten en ouders.

Geef aan in welke mate je het eens of oneens bent met elk van deze stellingen door één van de cijfers te omcirkelen.	<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> Helemaal oneens Helemaal eens </div>						
discriminatie tegenover allochtonen is geen probleem meer in België	1	2	3	4	5	6	7
de vraag voor gelijke rechten vanwege de allochtonen is gemakkelijk te begrijpen	1	2	3	4	5	6	7
er werden reeds genoeg programma's uitgedokterd om allochtonen aan het werk te krijgen	1	2	3	4	5	6	7
allochtonen krijgen te weinig positieve aandacht in de media	1	2	3	4	5	6	7
er zijn speciale programma's nodig om jobs te creëren voor allochtonen	1	2	3	4	5	6	7
racistische groepen zijn geen bedreiging meer voor de allochtonen	1	2	3	4	5	6	7
allochtonen worden te veeleisend in hun streven naar gelijke rechten	1	2	3	4	5	6	7
de multiculturele maatschappij is een vooruitgang.	1	2	3	4	5	6	7
het is gemakkelijk om de woede van allochtonen hier in België te begrijpen	1	2	3	4	5	6	7

Bijlage 6. Vertaalde en aangepaste versie van de subtiel racismeschaal (Pettigrew & Meertens, 1995; zie ook Van Hiel & Mervielde, 2005), die werd voorgelegd aan adolescenten en ouders.

Geef aan in welke mate je het eens of oneens bent met elk van deze stellingen door één van de cijfers te omcirkelen.	Helemaal oneens						Helemaal eens
allochtonen zouden het verstand moeten hebben zichzelf niet op te dringen op plaatsen waar ze bij voorbaat van weten dat ze er gediscrimineerd zullen worden	1	2	3	4	5	6	7
over het algemeen heb ik een goed gevoel over allochtonen	1	2	3	4	5	6	7
in het verleden bleek dat Italiaanse migranten zich vlot aanpasten aan onze cultuur. Turken en Marokkanen zouden dit ook moeten doen, zonder dat ze hiervoor speciaal beloond worden	1	2	3	4	5	6	7
ik bewonder de allochtone gemeenschap die hier in harde omstandigheden leeft	1	2	3	4	5	6	7
sommige allochtonen doen gewoonweg niet hun best om zich aan te passen. Indien zij dit werkelijk zouden willen, zouden zij even goed af zijn als de Belgen	1	2	3	4	5	6	7
ik voel sympathie voor allochtonen	1	2	3	4	5	6	7
allochtonen leren aan hun kinderen waarden en vaardigheden die hun kansen op succes in onze maatschappij beperken	1	2	3	4	5	6	7
ik voel mee met de allochtone gemeenschap	1	2	3	4	5	6	7